

Norsk Militært Tidsskrift

UTGITT AV OSLO MILITÆRE SAMFUND | ÅRGANG 185 NR. 3/2015 KR. 63,-

TORE NYHAMAR
Fortidens
FN-operasjoner
Side 4

STIAN KJEKSRUD
Fremtidens
FN-operasjoner
Side 14

KJETIL HENRIKSEN
OG SINDRE WEBER
Praksis for tildeling
av Norske
krigsdekorasjoner
Side 22

JAN IVAR BOTNAN
Bygger vi beredskap mot
gårsdagens trusler?
Side 30

Norges eldste militære

tidsskrift – siden 1831

Innhold

REDAKTØRENS SPALTE	3
TØRE NYHAMAR <i>Fortidens FN-operasjoner</i>	4
STIAN KJEKSRUD <i>Fremtidens FN-operasjoner</i>	14
KJETIL HENRIKSEN OG SINDRE WEBER. <i>Praksis for tildeling av norske krigsdekorasjoner for andre verdenskrig – handelsflåten og Hjemmestyrkene.</i>	22
JAN IVAR BOTNAN <i>Bygger vi beredskap mot gårsdagens trusler?</i>	30
PER OLAV VAAGLAND <i>Heimevernet – anvendelighet og relevans</i>	42
FAST STOFF:	
Informasjon til medlemmene i OMS	54
NMT bøker	50
NMT fokus	38

MANUSKRIFTER TIL NORSK MILITÆRT TIDSSKRIFT:

Norsk Militært tidsskrift (NMT) er avhengig av bidrag til gode artikler og gjerne illustrasjoner. Bidraget skal normalt ikke tidligere være mangfoldiggjort.

Manuskripter som sendes redaktøren må leveres fra forfatter i elektronisk form. Manuser skal normalt ikke overskride åtte sider, eller 3400 ord. Eventuelle bilder og figurer skal ha en kvalitet på minst 250 dpi/Tiff/jpeg format. Eventuelle noter presenteres som sluttnoter i kursiv. Enten sluttnoter eller litteraturliste trykkes, ikke begge deler.

Manuset skal ha påført navnet til forfatteren og en omtale av forfatter på 2 – 4 linjer. Telefonnummer og e-mail-adresse skal også fremgå på manuset, men disse opplysninger vil ikke bli trykket. Artikkelforfattere anmodes om å vedlegge bilde av seg selv.

Redaktøren forbeholder seg retten til å gjøre mindre justeringer i teksten til fremsendte manuser. NMT betinger seg retten til senere å utgi alt stoff i tidsskriftet i elektronisk form.

Norsk Militært Tidsskrift

www.nor-miltids.com

Norsk Militært Tidsskrift skal ved selvstendige artikler og sitt øvrige innhold fremme militære, militærvitenskaplige og totalforsvarsmessige interesser og studier.

REDAKTØR:

Oberstløytnant Harald Høiback

REDAKSJONSMEDARBEIDER:

Flaggkommandør Hans Christian Helseth

Tollbugt, 10, 0152 Oslo
Tlf: 23 09 57 83
Tlf: 959 10 595 (privat)
e-mail: rednmt@gmail.com

PRODUKSJON:

Grafisk produksjon og annonser:
Cox Kommunikasjon
Trykk: Bodoni AS

ABONNEMENT:

Henvendelser om abonnement:

INTENDANT:

Kommandør Tom Egil Lilletvedt

Tlf. 92 04 80 67 (mobil)
e-mail: intendantoms@gmail.com
Abonnementen er selv ansvarlig for å melde adresseforandring.

Tidsskriftet har 4 – 6 utgivelser i året.

Abonnementspris:

Årspris privat innland: kr. 200,-

Årspris institusjoner innland: kr. 300,-

Pris løssalg pr. nummer: kr. 63,-

Årspris utland: kr. 400,-

IBAN: NO46 7874 05 96410

BIC: DNBANOKKXXX

TILSYNSKOMITEEN

FOR NORSK MILITÆRT TIDSSKRIFT:

Oberstløytnant Vidar Vik (leder)

Oberstløytnant Egil Daltveit

Kommunikasjonssjef

Anne-Lise Hammer

Kommandørkaptein Ola Bøe-Hansen

Oberstløytnant Håvard Klevberg

Oberstløytnant Tor Arne Berntsen

Oberstløytnant Jan Frederik Geiner

Forsker Iver Johansen

Dekan Karl Erik Haug

Stabssjef Jan Erik Torp

Norsk Militært Tidsskrift er utgitt
av Oslo Militære Samfund
ISSN 0029-2028

Redaktørens spalte

Dette nummeret av Norsk Militært Tidsskrift starter med å vie 70-årsjubilanten FN litt oppmerksomhet. Spesielt i militær sammenheng blir FN ofte assosiert med noe overbyråkratisert, kraftesløst og ineffektivt. Dette er selvfølgelig et urettferdig bilde av organisasjonen, og vi har derfor bedt forsker Tore Nyhamar ved FFI om å belyse fortidens FN-operasjoner, før hans

kollega Stian Kjeksrud overtar stafettspinnen og ser på framtidens FN-operasjoner. FN-operasjoner kan bli en langt viktigere del av Forsvarets virksomhet enn de har vært de siste årene. Etter FN tar vi opp en tråd fra siste nummer av NMT, og ser nærmere på hvordan praksisen har vært rundt norske krigsdekorasjoner. Lenge var slike dekorasjoner noe man fant hos mynhandlere og på loftet hos en gammel onkel. Nå er de aktuelle som aldri før siden 1945, og spørsmålet som alltid melder seg er: Hvem bør tildeles slike, og hvem bør ikke få dem? Deretter følger en artikkel om et svært viktig og alvorlig tema som har havnet litt i skyggen av Forsvarets engasjement i Afghanistan, nemlig faren for bruk av kjemiske, biologiske, radiologiske og nukleære våpen. Selv om våre motstandere der ikke har brukt slike våpen, har vi ingen garanti for at det forblir slik i framtiden. Til slutt følger en artikkel om Heimevernets kapasitet og muligheter i vår tid. Fra å ha vært Hærens beskjedne lillebror, er det nå HV som utgjør substansen i landforsvaret.

Oberstløytnant Harald Høiback, redaktør

**FORSIDEFOTOET VISER
FN-FLAGGET FORAN FNs
HOVEDKVARTER I NEW YORK,
og er tatt av Torbjørn Kjosvold/
Forsvarets mediesenter.**

AV TORE NYHAMAR

Fortidens FN- operasjoner

FNs operasjoner har endret seg mye i perioden 1948-2015. De viktigste endringene har forekommet i operasjonens mandater, grad av samtykke fra partene, konfliktintensiteten og operasjonsmiljøet. Artikkelen viser hvordan de to viktigste driverne for endring har vært geopolitiske maktskifter og erfaringer fra tidligere operasjoner.

TORE NYHAMAR

*er forsker ved Forsvarets forskningsinstitutt og har en doktorgrad fra Universitetet i Oslo. Han har sammen med Per M. Norheim-Martinsen redigert boken *International Military Operations in the 21st Century: Global trends and the future of intervention*. New York and London: Routledge, 2015.*

FNs utgangspunkt: tradisjonell fredsbevaring.

FN ble grunnlagt som en reaksjon på redslene under andre verdenskrig «for å befri menneskeheten fra krigens svøpe» (UN 1945). Det utviklet seg snart et motsetningsforhold mellom USA og Sovjetunionen som begrenset muligheten for å nå det målet. Begge stater hadde vetorett i Sikkerhetsrådet, organet som gir internasjonale operasjoner deres mandat. Det gjorde inngripen i svært mange konflikter umulig. I løpet av den kalde krigen ble de nye selvstendige statene etter kolonifrigjøringen den dynamiske arenaen for konkurranse om allierte mellom USA og Sovjetunionen. Konsekvensen var at FN bare kunne iverksette operasjoner der hvor begge supermakter godtok det. Siden rivaliseringen mellom de to supermaktene var den viktigste konflikten i statssystemet, betød dette i praksis at FN i stor grad var maktesløs i de viktigste konfliktene frem til 1990.

FNs første operasjon var *United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO)*, som i 1948 fikk i oppgave å overvåke våpenhvilen mellom Israel og araberstatene. Året etter fulgte *United Nations Military Observer Group in India and Pakistan (UNMOGIP)* for å bevare freden mellom India og Pakistan etter splittelsen av britisk India. Disse to operasjonene hadde typiske hovedoppgaver for fredsbevaringsoperasjoner under den kalde krigen: Forhindre utbrudd av fornyet væpnet konflikt og understøtte en prosess frem mot varig fred. FN passet på at partene trakk sine styrker tilbake eller etablerte en buffersone mellom dem. Fredsbevaringen skulle unngå krigshandlinger mellom partene inntil en diplomatisk prosess hadde lyktes med å skape varig fred. Både UNTSO og UNMOGIP eksisterer stadig, noe som vel viser hvor vanskelig det kan være å skape varig fred.

Fredsbevaring under den kalde krigen var basert på prinsippene om *samtykke, upartiskhet og ikke-bruk*

Da Dag Hammarskjöld overtok som FNs generalsekretær etter Trygve Lie, skal Lie ha ønsket ham velkommen med ordene: «Velkommen til New York og til De forente nasjoner. De overtar her verdens mest umulige stilling». Det ble ikke lettere etter hvert. (Foto: UN/DPI)

av våpenmakt, bortsett fra i selvforsvar. Prinsippene var i sin tur basert på bestemmelsene i FNs charter og de geopolitiske forholdene under den kalde krigen. Prinsippet om samtykke betød at partene måtte være enige om å innstille fiendtligheter og godta styrken som overvåket at avtalen ble overholdt. Prinsippet om upartiskhet var også viktig for at stormaktene skulle godta styrken. I praksis påvirket dette hvilke land som deltok i fredsbevarende operasjoner. Alliansefrie land som Sverige og Finland ble oppfattet som upartiske, men også de andre skandinaviske landene var ansett som relativt upartiske og deltok følgelig mye i FN-operasjoner under den kalde krigen. Prinsippet om ikke-bruk av våpenmakt ble sjelden utfordret fordi konfliktene var mellom stater, som hadde kontroll over sine militære styrker. Prinsippet var viktig for FN som fredsorganisasjon, og det var hva stormaktene kunne godta. Prinsippene var og er knyttet sammen; forandres ett av dem, påvirkes de andre (Boulden 2005). Det finnes mange måter å dele den videre utviklingen av FN-operasjoner på. Bellamy

& Williams (2010) deler FN-operasjoner inn i tradisjonelle operasjoner, operasjoner som håndterer overganger, bredere fredsbevaring, fredsoppretting og fredsstøttende operasjoner. Inndelingen er tilstrekkelig detaljert til å få frem utviklingen av FN-operasjoner, med merkelapper karakteriserende for innholdet i endringen.

Hybris: Styling av overganger til fred og ny verdensorden

Slutten på den kalde krigen fjernet den overordnede konflikten i verdenssamfunnet med utstrakt bruk av stormaktsvetoet i FNs sikkerhetsråd mot nye operasjoner. Mange så nå for seg at FN skulle kunne spille sin tiltenkte rolle som skaper av en ny verdensorden (Hansen 2009: 183-184). Daværende generalsekretær Boutros Boutros-Galis rapport *An Agenda for Peace* (Boutros-Ghali 1992) var et ambisiøst uttrykk for mulighetene mange så for: (1) Preventivt diplomati, for å forhindre oppblussing eller spredning av potensiell konflikt; (2) Fredsoppretting, å stanse konflikt gjennom fredsforhandlinger, men åpnet for bruk av makt (peace enforcement); (3) Post-konflikt fredsbygging, styrking av fredsprosesser for å forhindre tilbakefall til konflikt.

Operasjonen i Namibia i 1989-1990 United Nations Transition Group (UNTAG) blir gjerne regnet som den første operasjonen hvor målet var overgang til fred. Det nye, omfattende, politiske mandatet bestod i å gjennomføre frie valg etter at Sør-Afrika hadde trukket sine styrker ut. Valgene skulle gi landet en regjering som kunne styre et nytt uavhengig Namibia. Dette krevde vesentlig mer innblanding i indre affærer enn tidligere operasjoner. UNTAG hadde en sivil komponent hvor politistyrken var størst. Den bestod videre av observatører og militære styrker, og telte 8000 på det meste. I tillegg til politistyrken omfattet den sivile komponenten fem andre, sivile avdelinger: høyrepresentantens kontor; en uavhengig jurist; kontoret til FNs høykommissær for flyktninger (UNHCR); valgavdelingen; og en administrasjonsavdeling. Til sammen skulle UNTAGs avdelinger organisere valgene, og påse at

de var frie, rettferdige og uten intimidering. FNs Spesialrepresentant Joseph Legwaila var også den som godkjente prosessen.

Operasjonen i Namibia ble fulgt av lignende operasjoner i Kambodsja (1992-1993), Mosambik (1992-1994), Angola (1989-99) og El Salvador (1991-95). Disse operasjonene var muliggjort av slutten på den kalde krigen. Alle hadde som oppgave å styre en intern politisk prosess slik at landet kunne klare seg selv som uavhengig etter at fiendtligheter hadde opphørt. Da var det nødvendig med sivile og militære komponenter som samvirket i å påvirke landets indre politiske prosesser.

De politiske mandatene til iverksettende operasjoner satte de nært forbundne prinsippene om ikke-intervenering, upartiskhet og samtykke under press. Historien om FN-mandater etter den kalde krigen handler i stort om å håndtere gjensidig påvirkning – tilsiktede eller utilsiktede – mellom disse prinsippene. FNs fremtredende rolle i innenrikspolitikken i et operasjonsområde vil nesten alltid utfordre en eller flere lokale aktører. Det å ha en strategi for å håndtere lokal støtte for operasjonenes mål har blitt en nødvendighet. Det fører til at soldatene må takle langt flere vanskelige situasjoner som involverer politiske og etiske dilemma, inkludert om bruk av makt er berettiget eller hensiktsmessig (Nyhamar 2015). Det har i sin tur ført til at nesten alle FN-operasjoner i dag har et kapittel 7 mandat, og at utfordringen for FN i dag er å være mentalt og praktisk forberedt på å bruke makt, og å ha tenkt gjennom sine doktriner om under hvilke omstendigheter maktbruk er hensiktsmessig (Kjeksrud 2010; Diesen 2015; Kjeksrud 2015). Behovet for å håndtere lokal støtte fører til behov for informasjon (etterretning) om sosiale og politiske forhold i operasjonsområde, et felt FN tradisjonelt har hatt store motforestillinger mot (Dorn 2009; Norheim-Martinsen and Ravndal 2011; Norheim-Martinsen and Nyhamar 2015).

Iverksettende operasjoner førte til en kraftig økning i antall aktører. I en fredsbevarende operasjon var

For mange er massakren i Srebrenica i 1995 beviset på at FNs fredsbevarende styrker ikke fungerer etter hensikten. Forskning derimot, antyder at bildet er mer komplisert. (Foto: RFE).

det som regel tre aktører: to parter og en FN-styrke som overvåket forholdet mellom dem. I en iverksettende operasjon kan det være behov for valgobservatører, politiinstruktører, hjelp til oppbygging av domstoler og fengsler, hjelp til tilbakeføring av flyktninger, avvæpning av soldater. Alle oppgaver medfører nye aktører som alle har sin egen agenda og egne interesser. Kompleksitet fører til økt behov for koordinering.

Nemesis: Srebrenica og Rwanda

I en periode på 1990-tallet var ambisjonene og tiltroen til hva som kunne utrettes stor, og operasjonene økte kraftig i kompleksitet og antall mannskaper. I 1993 var det nesten 80000 uniformert personell i FNs operasjoner. United Nations Protection Force (UNPROFOR) fra 1992-1995 vokste til nesten 40 000 og UN Operation in Somalia (UNOSOM II) fra 1993 til 1995 til 30 000. UNPROFOR begynte som en fredsbevarende styrke som skulle overvåke våpenhvilen, slik at sivilbefolkningen kunne vende hjem. Den var utstasjonert i fire FN-beskyttede områder i Kroatia. Etter hvert som situasjonen forverret seg i Bosnia måtte FN

flere ganger anmode NATO om hjelp med luftoperasjoner. I april 1993 fikk UNPROFOR oppgaven med å stanse angrep på de sikre områdene i Sarajevo, Tuzla, Zepam, Gorazde, Bihac og Srebrenica. Det nye mandatet fastsatte at alle nødvendig midler kunne tas i bruk i gjennomføringen av oppdraget. Våren og sommeren 1995 økte kampene i Bosnia kraftig i intensitet og det ble snart klart at UNPROFOR manglet kapasitet til å beskytte de sikre områdene. Det preget styrkens innstilling da en serbisk-bosnisk styrke den 11. juli erobret Srebrenica, som var erklært som sikker. I dagene etter ble områdets mannlige befolkning, om lag 7400 menn og gutter, massakrert (Børresen 2012).

Operasjonen i Rwanda *United Nations Assistance Mission for Rwanda (UNAMIR)* (1993-96) fikk i likhet med UNPROFOR i Bosnia en stadig større rolle i å beskytte sivile. Operasjonen hadde enda mindre ressurser til å lykkes med denne nye oppgaven. Operasjonens betydning ligger først og fremst i en dyrekjøpt lærepenge om hvordan det ikke skal gjøres og som en påminnelse om hva som i ytterste konsekvens kan skje hvis verdenssamfunnet ikke

De første av FNs fredsbevarende operasjoner pågår fremdeles. Det koster å skape fred, med bare en brøkdel av det krig koster.

handler i tide. Opprinnelig var UNAMIR satt til å overvåke en fredsavtale, Arusha-avtalen på tradisjonelt vis. I april–juni 1994 befant styrken seg midt i folkemordet i Rwanda. UNAMIR evnet i liten grad å gjøre noe for å forhindre det verste folkemordet etter 1945. De fleste deltagerstater trakk sine styrker ut rett før folkemordet begynte. Styrkens mandat hadde rot i helt andre og fredeligere oppgaver hjemlet under kapittel VI i FN-pakten, noe som gjorde det uklart hva den kunne gjøre. Generallojtnant Dallaire fra Kanada nektet å følge ordren om å trekke styrken ut under et pågående folkemord. Den gjenværende styrken på under 270 soldater reddet livet til noen tusener Tutsier rundt hovedstaden Kigali, men var maktesløse i Rwanda som helhet. Det er anslått at 800.000 mennesker av en befolkning på fem millioner ble drept (Vaccaro 1997; Nyhamar 2012) Både Kofi Annan, som ledet FNs avdeling for fredsbevarende operasjoner, og President Clinton har blitt anklaget for manglende

handlekraft under krisen da Dallaires anmodninger om forsterkninger til styrken ble ignorert.

Katastrofene i Bosnia, Somalia og Rwanda var en kraftig påminnelse om FNs begrensninger og utfordringene ved bruk av makt i internasjonale operasjoner. Det katastrofale utfallet i Rwanda er en viktig bakgrunn for deres opptreden da en ny humanitær krise utviklet seg i Kosovo i 1998-99. Hovedlærdommen var at FN-styrkene trengte et mandat for å bruke makt.

Maktbruk og bredere operasjoner for statsbygging

FN trakk ikke noen konklusjon om at ambisjonene burde bli mindre. Operasjonen på Øst-Timor og i Kosovo 1998-1999 skulle bygge en ny stat for å sikre freden, såkalt bredere fredsbevaring. Gap mellom mål og midler har til og med vært foreslått som et definitorisk kjennetegn på brede fredsoperasjoner (Bellamy and Williams 2010: 130)! Det

internasjonale nærvær på Haiti siden februar 1993 har utviklet seg til en typisk bred fredsoperasjon. Den nåværende operasjon *Mission des Nations Unies pour la stabilisation en Haïti (MINUSTAH)* er den syvende i rekken siden 1994. MINUSTAH er en av FNs operasjoner som har brukt mest makt. Den er også den første FN-operasjon med innslag av urban krigføring. Mellom desember 2006 og juli 2007 ryddet den brasilianske styrken slumområdet Cité de Soleil i hovedstaden Port au Prince. Gitt veksten i byer i den tredje verden, er dette en mulig fremtidig trend i internasjonale operasjoner (Norheim-Martinsen 2015). Nytt er også at Brasil har ledet operasjonen og stilt de fleste mannskapene. Operasjonene førte til et kraftig fall i voldsbruken på Haiti, men jordskjelvet 12. januar 2010 reverserte den positive utviklingen. Idag går det igjen langsomt bedre.

Operasjonene i DR Kongo fra 1999 gjenspeiler mange av de generelle utviklingstrekkene til FN-operasjoner. *MONUSCO (Mission de l'Organisation des Nations Unies pour la stabilisation en République démocratique du Congo)* – som den heter fra 1. juli 2010 – har lenge vært verdens største og dyreste fredsoperasjon. Konfliktene i DR Kongo har dype røtter og er ekstremt kompliserte. I perioden 1998–2003 var de fleste nabostater (Rwanda, Uganda, Sudan, Burundi, republikken Kongo, Angola, og den Sentralafrikanske republikk) innblandet i det som har vært kalt Afrikas verdenskrig (Prunier 2009). Den katastrofale humanitære situasjonen og en fredsavtale førte til utplasseringen av MONUC i 1999. Siden den gang har operasjonen utviklet seg til en av verdens mest komplekse og ambisiøse FN-operasjoner. I 2013 deployerte FN en intervensjonsbrigade i landet, den første enhet fra FN med mandat til å angripe.

Operasjonen var også tidlig ute med beskyttelse av sivile som oppgave. Allerede i 2000 fikk MONUC som oppgave å beskytte sivile, men det var først i 2008 at operasjonen ble bedt om å prioritere oppgaven (Cooperation 2011). Et interessant aspekt er at MONUSCO er i front når det gjelder utviklingen

av taktiske konsepter for beskyttelse av sivile. Det betyr at det foregår kontinuerlig doktrineutvikling på bakken i operasjonene (Kjeksrud and Ravndal 2010). La oss imidlertid ta et skritt tilbake for å se hvilke erfaringer som gjorde beskyttelse av sivile til en viktig oppgave for FN-operasjoner.

Beskyttelse av sivile

For FN har beskyttelse av sivile blitt et mål i seg selv av moralske grunner fordi det er knyttet an til kjernen i verdensorganisasjons formål; å spare menneskeheten fra krigens svøpe. Kofi Annan, FNs neste generalsekretær bidro med to innflytelsesrike artikler i 1999, begge skrevet på bakgrunn av krisen i Kosovo. Hans ofte siterte ord om at ”Upartiskhet betyr ikke – og må ikke bety – nøytralitet i møte med ondskap” (Annan 1999a, 1999b) understreket at internasjonale styrker alltid hadde et underforstått mandat til å stoppe drap, noe FN-styrker åpenbart ikke hadde gjort i Srebrenica og Rwanda. Annan gav et prinsipielt forsvar for humanitære intervensjoner ved å understreke at individuell suverenitet var likeverdig med staters suverenitet, noe som kunne gjøre Kosovo-operasjonen legitim om enn ikke legal. En kommisjon opprettet på kanadisk initiativ, International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS), fikk i oppdrag å finne ut hvordan store og grove brudd på menneskerettighetene kunne stoppes, samtidig som statssuverenitet ble bevart. I utredningen Responsibility to Protect (R2P) sa ICISS at suverenitet forplikter stater overfor sine borgere, blant annet ved å sørge for offentlig sikkerhet. Hvis en stat ikke løser oppgaven – eller endog selv blir en trussel mot borgernes sikkerhet – åpner prinsippet for at det internasjonale samfunn kan sette statens suverenitet til side (Thakur 2011). Motstanden mot intervensjon kom hovedsakelig fra små stater, som blir beskyttet av ikke-intervensjonsprinsippet (Nyhamar 2005). Den såkalte G77-gruppens fortsatte motstand mot R2P skyldes dette.

Til tross for at ordet ansvar kan antyde at stater har en plikt til å gripe inn områder hvor befolkningen opplever akutte sikkerhetstrusler, åpner begrepet

bare en mulighet for verdenssamfunnet uten juridisk påbud om å handle (Ulfstein 2012). Kommisjonen foreslo å erstatte det kontroversielle 'humanitær intervensjon' med 'ansvar for å beskytte'. Den foreslo fem kriterier som en garanti mot misbruk av prinsippet av stormakter for legitim beskyttelse, nemlig at trusselen er alvorlig, hensikten er riktig, intervensjon er siste utvei, midlene er proporsjonale, og konsekvensene ved å intervensjon balanserte (Thakur 2011: 135). Men økt oppslutning om beskyttelse av sivile skyldes ikke bare normative trender, men også at endringer i moderne krigføring har gjort sivile mer utsatt (Beadle 2015) Til sammen gjorde disse tiltakene at storparten av verdens stater kunne stemme for R2P-prinsippet i 2005.

Hvordan militære styrker skal løse oppgaven, er en viktig gjenværende utfordring som det arbeides mye med (Beadle 2011; Beadle 2014). Den viktigste utfordringen i dag er å omsette de politiske mål i mandatene til praktisk gjennomførbare tiltak i militære operasjoner. FN forsøker også selv å operasjonalisere tiltak som faktisk beskytter sivile. Forholdet mellom R2P og Protection of Civilians (PoC) kan skape forvirring. R2P er det overordnede strategiske prinsippet som gjør at det kan intervensjoneres i de mest alvorlige situasjonene, som ved folkemord, etnisk rensing, massedrap og forbrytelser mot menneskeheten. Beskyttelse av sivile, derimot, handler i størst grad om hvordan det gjøres i praksis etter at et mandat foreligger og stiller ingen krav til alvorligheten av volden mot sivile. FN er den organisasjonen som har kommet lengst i å operasjonalisere denne oppgaven med egne konsepter, policies og retningslinjer, lenger enn Nato, AU og EU.

Endringer og drivere

Begrepene for å beskrive FNs operasjoner er laget i ettertid for å skape orden og oversikt i en ellers kaotisk rekke av operasjoner. Slutten av den kalde krigen var det maktskiftet som tillot aktive og robuste FN-operasjoner for å gjøre noe med «krigens svøpe». I løpet av de siste 25 årene har erfaringer

med denne tilnærmingen på godt og vondt vært det som har drevet utviklingen av FN-operasjoner. FNs maktesløshet i Somalia, Rwanda og Bosnia førte til at nye FN-operasjoner fikk et mandat til å bruke makt. Et endret konfliktbilde med mer borgerkrig og konflikt i områder uten effektiv statsmakt, gav FN-operasjonene i Øst-Timor og Kosovo med statsbyggingsambisjoner. Statsbygging førte til komplekse operasjoner med behov for å integrere sivile og militære virkemidler, og informasjon om sosial utvikling i operasjonsområde. Også FN har funnet det vanskelig å bygge effektive statsinstitusjoner. Beskytte sivile representerer en tilbakevendende til FNs kjerneoppgave. Beskyttelse av sivile er en oppgave, noe som i seg selv representerer en begrensning sammenlignet med de mest vidløftige statsbyggingsprosjektene i DR Kongo og Haiti. Men det er ofte en oppgave som har blitt lagt på FN-styrkene i tillegg til de oppgaver de skulle løse fra før. Idag gjennomlever verden igjen et maktskifte hvor Europa svekkes og Asia styrkes. Hva det vil innebære for FN-operasjoner er et åpent spørsmål, noe Stian Kjeksrud vil utdype.

Referanser

- Annan, Kofi. "Two Concept of Sovereignty". In *The Economist*. London, 1999a.
- Annan, Kofi. "Walking the International Tightrope". In *The New York Times*. New York, 1999b.
- Beadle, Alexander W. "Protection of Civilians - Military Planning Scenarios and Implications 2014/00519". Kjeller, 2014.
- Beadle, Alexander W. "Protection of civilians as a new objective in military operations". I Per M. Norheim-Martinsen and Tore Nyhamar (ed.) *International Military Operations in the 21st Century. Global Trends and the future of intervention*, New York and London: Routledge, 2015.
- Beadle, Alexander.W. "FFI-Report 2011/01889 Finding the 'utility of force to protect' – towards a theory on protection of civilians". Kjeller: FFI, 2011.
- Bellamy, Alex J and Paul Williams. *Understanding peacekeeping*: Polity, 2010.
- Boulton, Jane."Mandates Matter: An Exploration of Impartiality in United Nations Operations" *Global Governance* 11 (2) (2005), 147-160.
- Boutros-Ghali, Boutros. *An Agenda for UN Peacekeeping: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peacekeeping*. New York: United Nations, 1992.
- Børresen, Jacob. "NATO – og Norge – på Balkan". I Dag Leerand (ed.) *Intops*, Oslo, 2012.
- Cooperation, The New York University Center on International. "Annual Review of Global Peace Operations, 2011". Boulder & London: Lynne Rienner Publishers, 2011.
- Diesen, Sverre. "Future high-intensity conflict out of area: a possible NATO counter-regime operation in Africa". I Per M. Norheim-Martinsen and Tore Nyhamar (ed.) *International Military Operations in the 21st Century. Global trends and the future of intervention*, New York and London: Routledge, 2015.
- Dorn, A. Walter."Intelligence-led Peacekeeping: The United Nations Stabilization Mission in Haiti (MINUSTAH), 2006-07" *Intelligence & National Security* 24 (6) (2009), 805-835.
- Hansen, Flemming Splidsboel ed. *The Comprehensive Approach: Challenges and Prospects*. Copenhagen: Royal Danish Defence College Publishing House, 2009.
- Kjeksrud, Stian. "FNs strategiske dilemma: Bruk av makt for fred". I Tore Nyhamar (ed.) *Strategi istabiliseringsoperasjoner: Utfordringer og nødvendigheter*, Oslo: Abstrakt forlag, 2010.
- Kjeksrud, Stian. "The Future of UN Peacekeeping Operations". I Per M. Norheim-Martinsen and Tore Nyhamar (ed.) *International Military Operations in the 21st Century. Global Trends and the future of intervention*, New York and London: Routledge, 2015.
- Kjeksrud, Stian and Jacob Aasland Ravndal. "Protection of civilians in practice—emerging lessons from the UN mission in the DR Congo". Kjeller: Forsvarets forskningsinstitutt, 2010.
- Norheim-Martinsen, Per M. "The new urban operations". I Per M. Norheim-Martinsen and Tore Nyhamar (ed.) *International Military Operations in the 21st Century. Global Trends and the future of intervention*, New York and London: Routledge, 2015.
- Norheim-Martinsen, Per M. and Tore Nyhamar. "Conclusions: new missions, new tasks". I Per M. Norheim-Martinsen and Tore Nyhamar (ed.) *International Military Operations in the 21st Century. Global Trends and the future of intervention*, New York and London: Routledge, 2015.
- Norheim-Martinsen, Per Martin. and Jacob Aasland Ravndal."Towards intelligence-driven peace operations? The evolution of UN and EU intelligence structures" *International Peacekeeping* 18 (4) (2011), 454-467.
- Nyhamar, Tore. "FN og folkeretten i lys av amerikansk militær makt". I John Kristen Skogan (ed.) *Hva nå USA og Europa?*, Oslo: Gyldendal, 2005.
- Nyhamar, Tore. "Utviklingen av intops etter 1945". I Dag Leerand (ed.) *Intops*, Oslo: Forsvarsmuseet, 2012.
- Nyhamar, Tore. "Five parameters for analysing international military operations". I Per M. Norheim-Martinsen and Tore Nyhamar (ed.) *International Military Operations in the 21st Century.Global Trends and the future of intervention*, New York and London: Routledge, 2015.
- Prunier, Gerard. *Africa's World War: Congo, the Rwandan genocide, and the making of a continental catastrophe* Oxford University Press, USA, 2009.
- Thakur, Ramesh *The Responsibility to Protect: Norms, Laws and the Use of Force in International Politics*. London and New York: Routledge, 2011.
- Ulfstein, Geir. "Debattemøte i polyteknisk forening "Setter Norge folkeretten til side?". 15. februar 2012. ". 2012.
- Vaccaro. "The Politics of Genocide: Peacekeeping and Disaster Relief in Rwanda". I William J. Durch (ed.) *UN Peacekeeping, American Politics, and the Uncivil Wars of the 1990s* Basingstoke & London: MacMillan, 1997.

LEVERANDØRER TIL

BNS
Fremtiden er i boks

www.bns.no

Spesialtilpassing | Kjøll & Frys | ISO | Sprengstoff | Lager | Brakker | Brukte | Vekselbeholdere

LØVENSKIOLD

COMROD

- Makes communications reach further

Telefon: 51 74 05 00 – Telefax: 51 74 05 01
4120 Tau - Norway

drytech

REAL

Energirik mat for enhver anledning

Produsert i Tromsø, Norge

77 60 03 00 - post@drytech.no - drytech.no

DET NORSKE FORSVAR

Vi har avtale med FORSVARET

**TEMPEST
RUGGED
Datautstyr**

www.bedriftssystemer.no

BS BEDRIFTSSYSTEMER AS
Informasjonsløsning

Brynsengv. 2, 0667 Oslo, PB 184, Økern 0510 Oslo, Tlf. 23 40 03 10 Fax 97 21 99 68

**TRONRUD
ENGINEERING**

Putting ideas
into practice

Prototype development

All kinds of brackets and mountings
Vehicle adaptation of weapon mountings
Weapon Mounted Coaxial Light
Automatic bore cleaners
Weapon Security Locks
Ammunition Feeders
Machinegun carriage
Inert test shells
Data-loggers

Tel. + 47 32 16 18 20 www.tronrud.no/defence@tronrud.no

Tillit i over 120 år...

vinjes
TRANSPORT AS
Siden 1889

flytting@vinjes.no
72 900 900

Se mer
om oss på...
vinjes.no

Your ambition. Our passion.

Kitron

From Defence to Medical equipment
and everything in between.
Your EMS partner www.kitron.com

AV STIAN KJEKSRUD

Fremtidens FN-operasjoner

FNs fredsbevarende operasjoner står overfor store utfordringer. 67 år etter den første FN-operasjonen ble opprettet er de i dag flere og mer komplekse enn noensinne. Artikkelen tar utgangspunkt i dagens bilde og utleder tanker om hvordan fremtidens FN-operasjoner kan se ut, med hovedvekt på militære utfordringer.

STIAN KJEKSRUD
seniorforsker ved FFI, og
arbeider med et doktorgrad-
prosjekt om FNs evne til å
beskytte sivile, med vekt på
Afrika.

Dagens bilde

Hvor og hvor mange? Over 90 000 militære, mer enn 13 000 politi og i overkant av 17 000 sivile eksperter bemanner dagens 16 pågående FN-operasjoner på fire kontinenter. Bare i perioden 2010 til 2014 ble 5 nye fredsoperasjoner opprettet. 83% av personellet befinner seg i ni operasjoner i Afrika. I tillegg opprettholder FN sine mer "tradisjonelle" operasjoner i Midt-Østen (3 stk.), på Haiti og Kypros, på grensa mellom India og Pakistan og i Kosovo. De mest utfordrende og voldelige konfliktene for FN finner vi i Den sentralafrikanske republikk, Mali, Sør-Sudan, Sudan (Darfur og Abyei) og Den demokratiske republikken Kongo.

Hva gjør de? FNs sikkerhetsråd utsteder stadig ambisiøse mandater for å bevare eller gjenopprette fred og sikkerhet ved hjelp av sivil-militære fredsbevarende operasjoner. I dag er fysisk beskyttelse av sivile kanskje den aller viktigste oppgaven for FNs operasjoner. Men en rekke andre oppgaver skal også løses. Det inkluderer støtte til valgprosesser, avvæpning og demobilisering av væpnede grupper, sikkerhetssektorreform, menneskerettighetsrapportering, samt utvikling av godt styresett. Ambisjonsnivået er skyhøyt.

Hvem bidrar med styrker? De fleste av FNs militære styrker kommer i dag fra asiatiske og afrikanske land. Bangladesh, Pakistan, Etiopia, India og Rwanda er topp fem, der førstnevnte sender ut fler enn 9000 uniformert personell. For India, som sender ut ca. 8000 uniformerte, utgjør det fortsatt bare 0,6 % av den totale nasjonale styrken. De neste fem på listen er Nepal, Senegal, Ghana, Kina og Nigeria. Av de fem faste medlemmene av Sikkerhetsrådet (P-5) er det dermed Kina som sender flest, med over 3000. Dette er mer enn tre ganger så mange som Frankrike, som er nummer to blant P-5. Europeiske

land glimrer ellers med sitt fravær på bakken. Samlet utgjør de litt over 5 % av FNs uniformerte styrker. Blant europeerne er Italia størst, med et bidrag på litt over 1100. Uniformert fredsbevaring er fortsatt en aktivitet dominert av menn. Under 4 % av de uniformerte FN-styrkene er kvinner.

Hvem betaler? FNs fredsbevarende operasjoner koster ca. 8,5 milliarder USD i året. De som betaler mest er også de som sender færrest militære styrker. USA, Japan og de viktigste europeiske landene (Frankrike, Tyskland og UK) leder an økonomisk, men Kina og Russland er også blant de ti største betalerne. Den dyreste operasjonen er MONUSCO i Den demokratiske republikken Kongo, med et årlig budsjett på ca. 1,4 milliarder USD. Allikevel utgjør det totale budsjettet for samtlige av dagens 16 FN-operasjoner mindre enn 0,5 % av globale militære utgifter. FN-operasjoner er et billig verktøy for å bidra til internasjonal fred og sikkerhet.

Virker det? FN-operasjoner har ofte blitt kritisert for mangel på resultater, ikke minst på grunn av åpenbar manglende evne og vilje til å beskytte sivile i Rwanda, Bosnia og Somalia midt på 1990-tallet. Forskning viser derimot at store fredsbevarende operasjoner reduserer intensiteten på væpnede konflikter. Færre sivile dør når FN er tilstede, i hvert fall om styrkene er mange nok. Konflikter varer også kortere når FN-styrker er uplassert og de begrenser sannsynligheten for at konflikter sprer seg til naboland. Sannsynligheten for at freden skal vare øker også når FN styrker er tilstede etter konflikt, til tross for at FN tar på seg de vanskeligste oppdragene. Kort sagt, fredsbevaring virker

Hva virker mindre bra? FN-operasjoner er dårlig på å takle voldelige grupper som fortsetter å angripe sivile etter at FN-operasjoner er utplassert. Nylig rapporterte FNs kontor for internkontroll

(UN OIOS) at FN-styrker sjelden responderer med makt når sivile blir direkte angrepet. De fant en rekke grunner til dette, inkludert uklare kommando- og kontrollsystemer, mangel på ressurser og frykt for å bli straffet for unødvendig/ ulovlig maktbruk. Jeg har nylig undersøkt en rekke operasjoner der FN faktisk har brukt makt for å beskytte, og foreløpige funn viser at de har lykket med dette i kun 4 av 10 tilfeller i løpet av de siste 15 årene (i afrikanske konflikter). Det uavhengige høynivåpanelet for fredsbevarende operasjoner, ledet av Jose Ramos-Horta, peker også på en rekke andre "kroniske utfordringer". Panelet nevner blant annet manglende evne til å respondere i tide på oppdukkende konflikter, mandater som er for dårlig tilpasset hver enkelt konflikt, manglende evne blant militære styrker til å operere sammen, og for tungt byråkrati, noe som begrenser operasjoners evne til å tilpasse seg utviklingen på bakken. FNs fredsbevarende operasjoner har dermed også et klart forbedringspotensial.

FN-operasjoner i fremtiden

Om å vurdere fremtiden. Gitt dagens sammensatte bilde av FNs fredsbevarende operasjoner, hva kan vi si om deres fremtid? Det er unektelig mange bevegelige deler som virker sammen i dette globale maskineriet. Sikkerhetsrådet, anført av P-5, FN-sekretariatet, regjeringer blant troppebidragsyttere, FNs operasjonshovedkvarter, vertsnaasjoner og deres bilaterale samarbeidspartnere, NGOer, nasjonale sikkerhetsstyrker, væpnede grupper, sivilsamfunn, og blåhjelmene selv er alle med på å påvirke retningen for FNs operasjoner. Vi kan dermed ikke forutse hva som vil skje, men vi kan peke på sentrale utviklingstrekk som kan komme til å påvirke militære aspekter ved fremtidens FN-operasjoner.

Tre hovedtrekk. Jeg vil diskutere tre utviklingstrekk som vil kunne påvirke FNs fredsbevarende operasjoner i fremtiden: Mer begrensede ambisjoner for statsbygging, økt tro på militærmaktens rolle og nye troppebidragsyttere.

Begrensede ambisjoner. Det som definerer

utviklingen av FN-operasjoner mer enn noe annet i løpet av de siste 15 årene er det høye ambisjonsnivået. Det har ledet til en massiv ekspansjon av både oppgaver og antall fredsbevarere. Til tross for en rekke parallelle reformprosesser har ambisjonene ført til store utfordringer med å planlegge, utplassere og etterforsyne FNs fredsbevarende operasjoner. Ikke minst har "suksess" blitt vanskeligere å oppnå. Erfaringene fra steder som Irak, Afghanistan og Den demokratiske republikken Kongo har også satt store spørsmålsteget ved om ambisiøse statsbyggingsprosjekter overhode kan lykkes. Høynivåpanelet har nå anmodet Sikkerhetsrådet om å gjøre mandatene mer realistiske, med prioriterte og spissede oppgaver. Det finnes allerede tegn til at FN vil nedskalere ambisjonsnivået noe. FN-operasjonen i Abyei, UNISFA (United Nations Interim Security Force for Abyei), er et mulig eksempel.

Abyei er et omstridt område på grensen mellom Sør-Sudan og Sudan med særskilt administrativ status. Der pågår både en "tradisjonell" stammekonflikt mellom de nomadiske Misseryia og bofaste Ngok Dinka og en mellomstatlig krig mellom Sudan og Sør-Sudan. Stammekonflikten blir påvirket av at Sudan og Sør-Sudan bruker hver sin part i Abyei som stedfortredere i sin mellomstatlige konflikt. Dinkane identifiserer seg i all hovedsak som en del av det sørlige Sudan, og Misseryia som en del av Sudan.

UNISFA ble utplassert til området i 2011, etter at en sudansk offensiv tvang over 100 000 Ngok Dinka på flukt. Siden den gang har FN forsøkt å støtte prosessen som skal avgjøre om Abyei skal forbli en del av Sudan eller om den skal løsrive seg og bli en del av Sør-Sudan. Det er planlagt å avholde en folkeavstemning i Abyei som skal avgjøre områdets skjebne. Så langt har denne ikke vært mulig å avholde grunnet pågående konflikt og manglende vilje hos partene. Den fremtidige statusen til Abyei er dermed uklar.

For å stabilisere denne konflikten har FN utplassert rundt 4000 etiopiske soldater. UNISFAs hovedoppgaver har likheter med tidligere tiders mer begrensede mandater. FN-operasjonen skal først og fremst fungere som en buffer mellom partene for å unngå at det bryter ut en ny konflikt og samtidig overvåke demilitariseringen av området. UNISFA

En typisk atypisk representant for FNs fredsbevarende styrker. De fleste av dem kommer ifra Asia eller Afrika, de færreste av dem er kvinner. (Foto: UN.org)

skal også bruke sin diplomatiske og politiske innflytelse for å få partene til å samarbeide om å fastsette grensene.

Det er andre elementer ved UNISFA som ligner mindre på tidligere FN-operasjoner. For det første utmerker UNISFA seg ved å være bemannet av kun ett lands væpnede styrker, nemlig Etiopia. Et sentralt kjennetegn ved det siste tiårets internasjonale operasjoner har jo nettopp vært flernasjonalt. For det andre så er operasjonen utplassert i et meget omstridt område. Det er fortsatt sterke beveggrunner for begge parter til å bruke makt for å løse de politiske problemene som gjenstår. I tillegg så er UNISFA satt til å beskytte sivilbefolkningen fra vold. Det innebærer at FN-operasjonen er forventet å bruke makt mot de som angriper sivile, uavhengig hvilken part det gjelder. Enhver maktbruk vil nødvendigvis utfordre UNISFAs upartiske rolle i konflikten, et prinsipp som FN-styrkene forventes å opprettholde, til tross for at det sjelden er forenlig med oppgavene gitt i mandatet. Dette er spesielt utfordrende i denne typen konflikt, der rollen mellom angriper og offer veksler, avhengig av hvor i konfliktsyklusen de er.

UNISFA kan være et resultat av tilfeldigheter og kontekst, der ett land hadde de rette kapasiteter

til rett tid. Men det kan også tolkes dithen at dette var en veloverveid respons som med viten og vilje unngikk en flerdimensjonal og flernasjonalt operasjon. I all hovedsak er UNISFA en militær operasjon. Siden Abyei ikke er en stat som skal gjenoppbygges, så er det logisk at UNISFA ikke trenger en rekke sivile komponenter som man gjerne finner i andre FN-operasjoner. Men det viser også at FN er villig til å utplassere rent militære FN-operasjoner for å beskytte sivile og stabilisere konflikter. Sammenlignet med den massive ekspansjonen av oppgaver den senere tid, er UNISFAs mandat, oppgaver og ambisjoner nokså begrensede.

Økt tro på militærmaktens rolle. En samtidig og noe paradoksal utvikling er dermed Sikkerhetsrådets økte tro på at militærmakt skal oppnå resultater i noen av de mest utfordrende konfliktene organisasjonen er involvert i. Dette gjelder spesielt i Den demokratiske republikken Kongo og i Mali. Militær maktbruk, utover rent selvforsvar, blir i dag i all hovedsak knyttet til oppgaven med å beskytte sivile fra fysisk vold. Men, senere tids utvikling viser at Sikkerhetsrådet ønsker at militærmakt også skal brukes for å avskrekke væpnede grupper, stabilisere

konflikter og til og med for å “nøytralisere” opprørsgrupper. Dette er noe uvant fra en organisasjon som fortsatt har et meget komplisert forhold til militær maktbruk.

Men FNs ambivalente forhold til det å bruke makt vises fortsatt godt ved at organisasjonen fortsatt holder på grunnprinsippet om “ikke-bruk av makt, bortsett fra i selvforsvar og for å forsvare implementering av mandatet”, sammen med prinsippene om verftsasjonens samtykke og FN-operasjoners upartiskhet. Prinsippene ble på nytt bekreftet av Ramos-Hortas rapport i 2015, men den anbefalte en “fleksibel og progressiv” tolkning av prinsippene, noe som peker på at de ikke er spesielt godt tilpasset

slik de er beskrevet i dag. I tillegg begrenser FN (i teorien) sin militære rolle ved kun å bruke makt på taktisk nivå. Det er dermed et gap mellom offisielle retningslinjer, prinsipper og hva FN-styrkene er forventet å gjøre på bakken. Verken MINUSMA eller MONUSCO kan sies å bruke makt på taktisk nivå, og begge mandatene fremmer militærmakt som et av de viktigste verktøyene for å oppfylle mandatet. Dette er et langt steg fra grunnprinsippet om ikke-bruk av makt.

Det klareste eksempelet på denne utviklingen er Intervensjonsbrigaden (Force Intervention Brigade (FIB)), som en del av MONUSCO. Brigaden består av tre infanteribataljoner. Sør-Afrika, Tanzania og Malawi stiller med en hver. FIB er støttet av en artilleriavdeling, et spesialstyrkekompani og kamphelikoptre. I 2013 bestemte Sikkerhetsrådet at MONUSCO skulle “nøytralisere” væpnede grupper i Øst-Kongo ved hjelp av FIB for å beskytte sivile og skape rom for stabiliseringsaktiviteter. I løpet av sommeren og tidlig høst 2013 så lyktes FN med å nøytralisere den største sikkerhetstrusselen i Øst-Kongo på den tiden, M23, i tett samarbeid med kongolesiske regjeringsstyrker. Siden den gang har brigaden vært i aksjon ved en rekke anledninger, men med mindre grad av suksess.

I Mali søker Sikkerhetsrådet å bruke militærmakt for å “avskrekke” væpnede grupper fra å ta seg inn i befolkningsentra nord i landet. I møte med væpnede opprørsgrupper med nasjonale politiske agendaer og jihadister med regionale og globale målsetninger har MINUSMA nå blitt en de facto part i konflikten. Det er nå blant de dødeligste operasjonene for FN, med 34 drepte og over 200 skadede siden oppstart i 2013. I de nordlige delene av landet er MINUSMA i praksis den eneste sikkerhetsaktøren, og er stadig utsatt for direkte væpnede angrep og terroristhandlinger. Høynivåpanelet anbefaler nå at FN ikke skal ta på seg slike “kontraterror”-operasjoner, noe som viser at organisasjonen befinner seg i ukjent farvann.

Det er ingenting som har gjort så mye skade på FNs renomme som den manglende evnen og viljen til å bruke makt for å beskytte sivile. Den økte troen på militærmaktens rolle i fredsbevaring kan dermed sees på som en rettidig og velkommen ut-

Her ser vi artikkelforfatteren på patrulje med Force Intervention Brigade i Kongo. (Foto via Kjeksrud).

Norske styrker har lært mye av sine operasjoner i Afghanistan, men den FN-spesifikke kompetansen har forvitret. Den må de lete etter andre steder enn de er vant til. (Foto: Morten Hanche/Luftforsvaret/Forsvarets mediesenter)

vikling. Samtidig så sliter fortsatt FN med å definere militærmaktens rolle i organisasjonen og å bruke militærmakt med effekt. I FN handler det ofte om hvorvidt man kan eller skal bruke makt i det hele tatt, ikke hvordan militærmakt skal benyttes for å oppnå ønskede effekter. Denne utfordringen vil vedvare så lenge FN engasjerer seg i borgerkrigsliknende konflikter.

Nye troppebidragsyttere. Det tredje utviklingstrekket med påvirkning på fremtidige FN-operasjoner er en potensielt ny sammensetning av styrkebidragsyttere. I det NATO-operasjonen i Afghanistan gikk mot slutten, økte forventningen om at europeiske land igjen ville bidra til FN-operasjoner. Som statistikken viser har den forventede utviklingen ennå ikke funnet sted. Det nederlandske-svenske-norske etterretningsbidraget til FN-operasjonen i Mali er et hederlig unntak, men utgjør ingen trend. En av grunnene kan være at kampen mot IS i Syria og Irak har tatt over oppmerksomheten etter Afghanistan, og at FN-operasjoner nok en gang har blitt

nedprioritert.

Det er allikevel et økende trykk på Europa for å bidra mer til FN-operasjoner. En rekke sentrale organisasjoner og enkeltpersoner forsøker nå å påvirke europeiske land i denne retningen. Overraskende nok kommer det også økt politisk press fra USA. Nylig var USAs representant i Sikkerhetsrådet, Samantha Power, på besøk i Europa. Hun understreket for europeiske allierte at det å styrke FNs fredsbevarende operasjoner er "en strategisk prioritet for USA". Som et ledd av dette kommer President Obama til å lede et toppmøte i New York denne høsten, i FNs jubileumsår. Målet er å få flere land, ikke minst europeerne, til å bidra til FN-operasjoner.

Dersom europeiske land igjen søker å bidra til FN-operasjoner så er det forventet at de vil stille med ettertraktede nisjekapabiliteter, som for eksempel ingeniørstyrker, spesialstyrker, lufttransport, analyseenheter, og etterretningspersonell. En utfordring vil være at FN har en helt annen organisering enn det de europeiske landene kjenner fra ISAF-perioden

eller fra tidligere tiders fredsbevaring. I tillegg er FN-operasjonene forventet å gjennomføre helt andre typer oppdrag. Med Samantha Power sine ord under talen til europeiske partnere: "Dagens fredsbevaring er ikke din mors fredsbevaring".

FN-operasjoner er i dag organisert som integrerte operasjoner. Det innebærer tett samvirke mellom sivile, militære og politiske funksjoner. Det vil blant annet si at operasjonen ledes av en sivil sjef. Det krever daglig samarbeid med en rekke sivile komponenter. De uniformerte styrkene, på lik linje med de andre komponentene, ledes av felles strategiske rammeverk. I mange FN-operasjoner er fysisk beskyttelse av sivile den viktigste militære oppgaven, noe som må løses sammen med mange av de andre enhetene. Denne tverrfagligheten er på samme tid FNs styrke og kilde til friksjon. For fremtidige troppebidragsyttere er det uansett viktig å forstå hva denne organisasjonsformen vil bety for militære operasjoner.

Et annet element er samvirket mellom nåværende og fremtidige troppebidragsyttere. Land som Bangladesh, India, Pakistan, Brasil, Rwanda, Etiopia og Ghana vil høyst sannsynlig være toneangivende når det gjelder tilnærming til FNs fredsbevaring også i fremtiden. Disse sitter på unik kunnskap fra de siste 15 årene med kompleks fredsbevaring. De fleste europeiske land har mistet mye av sin FN-spesifikke kompetanse i løpet av denne tiden. Samtidig vil det ta tid før man lærer hverandre å kjenne. Et første steg for fremtidige troppebidragsyttere bør derfor være å komme i kontakt med de treningssentrene som mange av disse landene har etablert (se <http://www.iaptc.org>).

Utfordringer for fremtidige bidragsyttere

Mest sannsynlig vil FN også i fremtiden dekke et bredt spekter av oppgaver med høye ambisjoner for fredsbygging og demokratisering på flere kontinenter. Det vil kunne inkludere alt fra tradisjonelle observasjonsoperasjoner til militære stabiliseringsoperasjoner, slik vi ser i dag. Det er tross alt dette som har vært FNs spesialitet, å ta på seg fredsbevaring i konflikter ingen andre organisasjoner eller

land har interesse av å gripe inn i. Det er dermed vanskelig å vite hva fremtidige troppebidragsyttere bør forberede seg på.

Hvis FN-operasjoner utvikler slik det er presentert her, er det allikevel noe som fremstår som mer relevant. Fremtidige troppebidragsyttere til FN-operasjoner må være forberedt på å bruke militærmakt med bedre effekt for å beskytte sivile fra voldelige væpnede grupper, avskrekke disse og gjennomføre begrensede stabiliseringsoperasjoner. Det innebærer å tilegne seg forståelse for hvordan militærmakt kan benyttes for å oppnå nettopp disse målsetningene innenfor FNs eksisterende rammeverk og prinsipper for operasjoner.

Robuste mandater kan i teorien føre til mer bruk av makt av fredsbevarende styrker. Det kan føre til en rekke uønskede konsekvenser. I Rwanda og Bosnia ble FN kritisert for ikke å ha brukt nok makt når det var nødvendig. Med dette kan det like gjerne slå andre veien. For mye maktbruk, og eventuelt ulovlig maktbruk, kan være like skadelig for organisasjonen som det passiviteten har vært. Dette er en innsikt som nå begynner å få feste i organisasjonen, som nå blant annet utvikler scenario-spesifikke retningslinjer for hvordan sivile kan beskyttes bedre i forskjellige situasjoner ved bruk av militærmakt.

Fremtidige nisjebidragsyttere fra Europa må samtidig være forberedt på å samvirke med asiatiske og afrikanske land de tidligere ikke har jobbet med i militære operasjoner. Det er høyst sannsynlig at disse også i fremtiden vil bidra med størst antall styrker til FN. De besitter uvurderlig erfaring fra FN-systemet og fra afrikanske konflikter fra de siste 15 årene.

Fremtidige bidragsyttere må gjøre seg kjent med FNs måte å organisere og gjennomføre FN-operasjoner på. I dag dominerer integrerte misjoner, med et tett samarbeid mellom en rekke sivile, politiske og militære komponenter. De bør også gå i dialog med FN for å få klarhet i hvordan prinsippene om upartiskhet, ikke-bruk av makt og samtykke fra vertsnasjonen kan kombineres med ønsket om at militærmakten skal spille en større rolle. I dag fører grunnprinsippene til mer forvirring enn avklaring for de som er satt til å implementere operasjonene.

Referanser:

Beadle, Alexander William. 2014. "Protection of civilians - military planning scenarios and implications". 2014/00519. Kjeller, Forsvarets forskningsinstitutt, FFI.

Bellamy, Alex J., og Paul D. Williams. 2013. Providing peacekeepers: the politics, challenges, and future of United Nations peacekeeping contributions. First edition. Oxford: Oxford University Press.

Fortna, Virginia Page. 2007. Does peacekeeping work?: shaping belligerents' choices after civil war. Princeton: Princeton University Press.

Hegre, Håvard, Lisa Hultman, og Håvard Mokleiv Nygård. 2015. "Peacekeeping Works: An assessment of the Effectiveness of UN Peacekeeping Operations". PRIO.

High-Level Independent Panel on Peace Operations. 2015. "Uniting our strengths for peace: Politics, partnerships and people. Report of the High-Level Independent Panel on Peace Operations".

Hultman, Lisa, Jacob Kathman, og Megan Shannon. 2014. "Beyond Keeping Peace: United Nations Effectiveness in the Midst of Fighting". American Political Science Review 108 (04): 737-53.

Norheim-Martinsen, Per Martin og Tore Nyhamar (red). 2015. International Military Operations in the 21st Century: Global trends and the future of intervention. Cass Military Studies. Routledge.

Power, Samantha. 2015. "Remarks on Peacekeeping in Brussels". <http://usun.state.gov/briefing/statements/238660.htm>.

Providing for Peacekeeping. 2015. <http://www.providingforpeacekeeping.org/>.

United Nations. 2008. «Capstone Doctrine». New York: United Nations.

2014. «Evaluation of the Implementation and Results of Protection of Civilians Mandates in United Nations Peacekeeping Operations». A/68/787.

Instant Shelter

Bruksområder

- Forlegning
- Messer
- Verksted
- Lager
- Selskap

www.obwiik.no

Ring 64 83 55 00

rom for frihet

AV KJETIL HENRIKSEN OG SINDRE WEBER

Praksis for tildeling av norske krigsdekorasjoner for andre verdenskrig – handelsflåten og Hjemmestyrkene.

De norske krigsdekorasjonene har de senere år fått økt oppmerksomhet. Mange hevder at ulike grupper ikke har fått de dekorasjoner som tilkommer dem. Særlig krigsseilerne trekkes frem i så måte.¹ Noen mener imidlertid at enkelte grupper, som Hjemmestyrkene, har fått en for stor andel av dekorasjonene.² Denne artikkelen vil se på de prinsippene som faktisk gjaldt for tildeling av slike dekorasjoner.

SENIORRÅDGIVER
KJETIL HENRIKSEN
er leder for
Forsvarsdepartementets
Krigsdekorasjonsprosjekt.

SINDRE WEBER
er seniorrådgiver
ved Forsvarsdepartementets
Krigsdekorasjonsprosjekt.

Ved krigsutbruddet fantes ingen norsk tradisjon for dekorering av krigsinnsats. Men allerede i april 1940 foreslo general Otto Ruge innført to utmerkelsestegn.³ General Fleischer tok saken videre i London, og Krigskorset og Krigsmedaljen ble innført i mai 1941.⁴ I 1942 ble de to dekorasjonene supplert med en tredje, nemlig St. Olavsmedaljen med ekegren. Disse tre ble de norske krigsdekorasjonene. St. Olavsmedaljen med ekegren var rangert mellom Krigskorset og Krigsmedaljen.⁵ Haakon VII's Frihetskors og Haakon VII's Frihetsmedalje, de såkalte frihetsdekorasjonene, ble opprettet i mai 1945, og var tiltenkt dem som hadde utmerket seg på annen måte enn i strid.⁶ Deltagermedaljen ble innført i september 1945.⁷

Krigskorset med sverd er Norges høyeste krigsdekorasjon.⁸ Totalt er 274 personer tildelt Krigskors for innsats under andre verdenskrig, hvorav 5 kongelige og 148 nordmenn. Tre nordmenn ble tildelt Krigskorset med sverd for felttoget og videre tjeneste: Sjef for «Sleipner», kommandørkaptein Ernst G. A. Ullring, sjef for Lerøyavsnittet, kommandørkaptein Johan F. A. Ulstrup og sjef på «Draug», kaptein Tore Horve. Ni personer har blitt tildelt Krigskorset med sverd for innsats under felttoget: Sjef for Oscarsborg festning, oberst Birger Eriksen, sjef for torpedobatteriet samme sted, kommandørkaptein Andreas Anderssen, sjef og fungerende sjef ved kampene på Lundehegda og Strandløkka, kaptein Sigvart A. R. Pran og løytnant Sven Holmsen, sjef på Hegra festning, oberstløytnant Reidar Holtermann, sjef ved kampene på Midtskogen, major Olaf Helset, kompanisjef ved kampene nord for Dovre, Eiliv Austlid, sjef for 3. Sjøforsvarsdistrikt og panserskipet «Norge», kommandør Per Askim og øverstkommanderende for de norske styrkene i Nord-Norge, generalmajor Carl Gustav Fleischer.⁹ Kravene for tildeling av Krigsmedaljen skulle være

noe lavere enn for Krigskorset. Fra og med 1945 skulle Krigsmedaljen i tillegg til å tildeles for tapperhet og ledelse, også tildeles alle som kjempet og falt for Norges sak. I praksis ble den tildelt dem som falt i strid, eller under organisert motstand. De som omkom som følge av sykdom, ulykker mv, tilkom ikke Krigsmedaljen post mortem.¹⁰

Noen måneder etter at frihetsdekorasjonene ble opprettet, besluttet regjeringen at disse ikke kunne tildeles nordmenn for administrativ tjeneste eller sivil innsats. Noen få nordmenn fikk frihetsdekorasjoner for særlig langvarig basetjeneste på kontinentet og på Shetland, og for langvarig tjeneste under arktiske forhold. Dekorasjonene ble deretter benyttet for å påskjønne utenlandske statsborgere som hadde bidratt til Norges forhold under krigen.

Deltagermedaljen kunne tildeles alle som hadde deltatt i krigen som militære, eller med direkte støtte til disse. Den kunne ikke tildeles post mortem.¹¹ Det ble satt forskjellige krav om tjenestetid. For deltakelse i felttoget var alle som hadde deltatt i strid, blitt såret eller vært med i minst fem døgn kvalifisert. For tjeneste i Milorg var kravet fire måneders tjeneste før 8. mai 1945, mens for Finnmarks frigjøring var kravet en måneds tjeneste. Potensielt var det opptil hundre tusen kvalifiserte mottagere av Deltagermedaljen. Som en følge av kapitulasjonen og den påfølgende okkupasjonen, var mye av dokumentasjonen fra felttoget utilgjengelig etter krigen. Sikkerhetsrisikoen medførte at Hjemmestyrkene i liten grad dokumenterte sin virksomhet. Myndighetene hadde ingen mulighet til å vite hvem som var kvalifisert for Deltagermedaljen. Forsvarsdepartementet ba derfor hver enkelt om å sende et skjema tjenestevei. På skjemaet ble ordet «søknad» benyttet, og det ble oppfattet som nettopp det – en søknad. Mange ønsket ikke å søke om en hedersbevisning.

Deltagermedaljen har blitt delt ut i hele etterkrigstiden, og deles fortsatt ut.¹² I anledning markeringen av freden i 1985, ønsket Forsvaret å tildele Deltagermedaljen til alle som ikke hadde fått den. Etter et omfattende arbeid, også lokalt, var det mange som endelig ble tildelt Deltagermedaljen.¹³ Ofte ble praksis fra 1940-tallet opprettholdt, og medaljen sendt i posten. Dette gav ikke det inntrykket av anerkjennelse som var målet for tiltaket.

Under felttoget i 1940 bestod hæren av mer enn 50 000 mann. Ingen menige, korporaler eller serjanter som deltok i felttoget, er tildelt Krigskorset. En mulig forklaring er at det forholdsmessig falt dobbelt så mange offiserer som menige.¹⁴ Allikevel er nok den viktigste årsaken de retningslinjer som ble gitt, også skriftlig, fra Hærens overkommando (HOK). Retningslinjene sier blant annet at en offiser som har ført en bataljon eller høyere på en god måte, normalt skulle tildeles St. Olavsmedaljen med ekegren. For offiserer som på en god måte førte et kompani eller tilsvarende, skulle Krigsmedaljen benyttes. Kunne en spesiell bragd påvises, kunne vedkommende få en høyere rangert dekorasjon. Dersom menige eller korporaler ble tildelt Krigsmedaljen, var det å regne som en høy utmerkelse. Menige måtte utmerke seg på denne måten flere ganger, skulle de kunne tildeles en høyere dekorasjon. Krigen i 1940 varte ikke lenge nok til at noe slikt kunne finne sted. Det ble også påpekt at dersom en under utførelsen av en spesiell bragd falt eller ble såret, skulle en rykke opp i den neste, øvre grad.¹⁵

I statuttene for Krigskorset med sverd er det et ledelses- og et tapperhetskriterium. Det ble lagt mest vekt på ledelseskriteriet, og det er sannsynligvis den viktigste årsaken til at den høyeste norske krigsdekorasjonen ikke har vært tilgjengelig for menige og lavere befal i regulære styrker. På den annen side kan det også være at sjefen i mange tilfeller ble dekorert på vegne av sin avdeling, hvilket også kan skyldes at det var vanskelig eller umulig å dokumentere nøyaktig hva hver enkelt menig hadde gjort. Men den avgjørende vekt som ble lagt

på ledelseskriteriet, medførte at Krigsmedaljen var menigmanns krigskors for tapperhet.

Dekorasjoner til utenlandske statsborgere er et diplomatisk virkemiddel, og det er Utenriksdepartementet som fremmer innstillingene.¹⁶ Det er derfor ikke mulig å sammenligne tildelinger til norske og utenlandske statsborgere direkte. Men i tråd med det som var praksis for norske militære og personell fra handelsflåten, ble de utenlandske kandidatene inndelt i kategorier etter rang og grad. Kategori én, flaggoffiser til og med brigader, ble tildelt krigskors eller St. Olavs ordens storkors eller kommandørtegn. Kategori to, stabsoffiserer opp til og med oberst, ble tildelt St. Olavsmedaljen med eller uten ekegren, Kongens fortjenstmedalje eller en riddergrad av St. Olavs orden. Kategori tre, menige, underoffiserer og offiserer opp til og med kapteins grad, ble tildelt Krigsmedaljen. I tillegg kom kategori fire, som var enhver militær eller sivil som «ydet Norges forsvar eller sak tjenester». I disse tilfellene kom Deltagermedaljen til anvendelse.¹⁷

Sovjetiske styrker frigjorde Øst-Finnmark i oktober og november 1944. De som hadde kommando over operasjonene til henholdsvis lands og sjøs, marsjall av Sovjetunionen Kirill A. Afanasievitsj og admiral Arseni G. Golovko, ble begge tildelt Storkors av St. Olavs orden. Lavere generaler og admiraler ble utnevnt til Kommandør med stjerne, mens oberster og lavere offiserer ble tildelt Haakon VII's Frihetskors, som på det tidspunktet rangerte etter St. Olavsmedaljen med ekegren.¹⁸

Et viktig prinsipp var at ingen skulle tildeles to dekorasjoner for samme forhold. Den nasjonen som hadde en kandidat innrullert i sine styrker, hadde også ansvar for dekorasjoner til vedkommende. Men for styrker som var avgitt til alliert kommando, som for eksempel *Norwegian Independent Company No. 1* og *Royal Norwegian Naval Special Unit*, også kjent som henholdsvis Kompani Linge og Shetlandsgjengen, var dekorasjoner et norsk ansvar.

Norges engasjement i internasjonale operasjoner har gitt spørsmålet om tildeling av stridsdekorasjoner ny aktualitet. Øverst på bildet ser vi Krigskorset med sverd, St. Olavsmedaljen og Krigsmedaljen, de tre medaljene med røtter tilbake til verdenskrigen. Nederst ser vi Forsvarets innsatsmedalje, med og uten rosett. (Foto: Peder Torp Mathisen / Forsvarets Mediesenter)

Allerede før innføringen av krigsdekorasjoner drøftet regjeringen dekorasjoner for illegal virksomhet. Regjeringen kom frem til at krigsdekorasjoner per definisjon måtte brukes for å belønne innsats utover det vanlige i «krig», hvilket forutsatte at det pågikk «krigsoperasjoner».¹⁹ Illegal innsats, med uklare fullmakter og kommandolinjer, sivilt antrekk og tilfeldig bevæpning, falt i en annen kategori. Antagelig vurderte regjeringen dette etter folkerettens bestemmelser om franktirørvirksomhet. De retningslinjer som ble vedtatt fastsatte derfor at innsats på hjemmefronten ikke kunne belønnes med krigsdekorasjoner.²⁰ Dette synet endret seg etter som Hjemmestyrkene ble bedre organisert og tilknyttet regjeringen i London. Et annet problem ved eventuelle tildelinger til Hjemmestyrkene

var mangelen på dokumentasjon. I tradisjonell krigsvirksomhet ble det lagt vekt på rapportering. Ved illegal virksomhet var navnelister, rapporter og krigsdagbøker en risiko.

Hjemmestyrkenes råd vedtok i 1946 at de ikke ville innstille sine medlemmer til individuell dekorening. Blant organisasjonene som fattet vedtaket, var Milorg og XU. De mente at slike tildelinger måtte bli urettferdige.²¹ Synspunktet stammer antagelig fra manglende dokumentasjon og likhetstanken – i motstandsarbeidet var det én for alle, og alle for en. Den potensielle straffen for illegalt arbeid var også den samme, enten man drev sabotasje eller trykket aviser.²²

De eneste unntakene var Hjemmestyrkemann Arnold Hansen, som ble dekorert på det man antok var dødsleiet allerede i 1945, og de såkalte Acting Soldiers. Hansen ble, som den eneste fra Milorg, tildelt Krigskorset med sverd. Hans situasjon var spesiell, da han lå dødelig såret på sykehus i frigjøringsdagene.²³ Acting Soldiers var personell som ble rekruttert til Kompani Linge, og ble klarert for tjeneste av både Forsvarets overkommando og *Special Operations Executive* i hvert enkelt tilfelle. Lønns-, pensjons- og skattebetingelser var de samme som for personellet i Kompani Linge for øvrig. De fikk sine dekorasjoner etter samme retningslinjer som annet norsk militært personell.²⁴

Det ble raskt klart at handelsflåtens innsats og betydning ikke stod tilbake for Forsvarets. I den første ordinære tildeling av Krigskorset, var det personell fra handelsflåten som var mottakere. Totalt 19 personer fra handelsflåten ble frem til 1950 tildelt Krigskorset (uten sverd). Nærmere 280 av handelsflåtens personell ble tildelt St. Olavsmedaljen med ekegren. Det ble bestemt at personell i handelsflåten kunne tildeles Krigsmedaljen for bragd over tid, nærmere bestemt 18 måneders seiling i faresonen.²⁵ Krigsmedaljen ble tildelt omkring 6 200 krigsseilere. I tillegg ble det til handelsflåtens personell tildelt mer enn 2 300 krigsmedaljer post mortem for å kjempe og falle for Norges sak. I likhet med

de væpnede styrker, var det også et gradsaspekt ved tildeling av krigsdekorasjoner til krigsseilerne. Med to unntak, var det kapteinen og maskinsjefen som ble tildelt Krigskorset, mens mannskapene eventuelt ble tildelt Krigsmedaljen.²⁶

Forslag til dekorering av krigsseilere skulle sendes via Nortraship til Handelsdepartementet. Under halvparten av dem som kvalifiserte for Krigsmedaljen for fartstid hadde ved krigens slutt mottatt den. Skipene gikk så fra Nortraship tilbake til sine respektive eiere, og det innkom derfor ikke flere forslag til dekorasjoner tjenestevei. Etter dette ble ordningen at krigsseilerne selv måtte søke om tildeling av Krigsmedaljen for fartstid. Det skjedde i svært få tilfeller.²⁷

Mot slutten av 1970-tallet ble det bestemt at tildeling av Krigsmedaljen skulle gjenopptas for krigsseilere fra handelsflåten og Marinen. Bakgrunnen for beslutningen var at tjenestevei for innstilling forsvant med Nortraship. Så lang tid etter krigen, gjorde dokumentasjonsproblemene at nye tildelinger kun skulle skje for kvantifiserbare bragder: bragd over tid, å kjempe og falle for Norges sak eller videre seilas etter krigsforlis. Tidligere hadde verdighetskriteriet blitt vektlagt; en mottaker av en dekorasjon måtte være verdig, og ikke ha refselser, dommer eller andre uverdige forhold heftet ved seg.²⁸ Dette kravet bortfalt ved tildelingene av Krigsmedaljen fra 1979. Tildelingen av Krigsmedaljen ble delegert til henholdsvis Direktoratet for sjømenn og Sjøforsvarsstaben.²⁹ 10 755 personer ble tildelt Krigsmedaljen mellom desember 1979 og august 1987.³⁰ Trolig var det personell fra handelsflåten som fikk langt de fleste.³¹ Tildelingene foregikk per post, hvilket heller ikke denne gang gav det inntrykk av anerkjennelse og takknemlighet som man ønsket å formidle.³²

Etter omfattende press fra Dekorasjons- og ordensutvalget for Krigsseilerne (DOK), det såkalte Horve-utvalget, gjenopptok regjeringen i 1986 utdelingen av krigsdekorasjoner til krigsseilere i handelsflåten for individuelle enkeltbragder.³³ For

alle andre grupper gjaldt fortsatt regjeringens administrative beslutning fra 1949 om ikke å fremme flere innstillinger til krigsdekorasjoner.³⁴ Forsvarsdepartementet fikk ansvaret for å innstille personell fra handelsflåten til dekorasjoner for bragd og opprettet Krigsdekorasjonsrådet av 1986 (KDR). Aktuelle dekorasjoner var Haakon VIIIs Frihetskors, St. Olavsmedaljen med ekegren og Krigsmedaljen. KDR la til grunn at Haakon VIIIs Frihetskors fra 18. mai 1945 erstattet Krigskorset uten sverd. Frihetskorsets rangering ble endret, slik at det rangerte over St. Olavsmedaljen med ekegren og under Krigskorset med sverd.³⁵ KDR fikk etter oppslag i medier i inn- og utland inn 207 dekorasjonsforslag.

Etter innstilling fra KDR, ble 6 skipsførere fra handelsflåten tildelt Haakon VIIIs Frihetskors, 44 sjømenn tildelt St. Olavsmedaljen med ekegren og 35 krigsseilere tildelt Krigsmedaljen.³⁶ Offisiell tildeling av medaljene i verdige former ble vektlagt. Tidligere praksis med utdelinger per post hadde virket sårende på mottakerne og hadde virket mot sin hensikt.

De fleste henvendelsene til KDR understreket den ekstreme belastningen det var å være til sjøs hele krigen. Krigsdekorasjonsrådet foreslo derfor at alle som hadde seilt mer enn 54 måneder i alliert fart mellom 1. september 1939 og 9. august 1945 skulle tildeles Haakon VIIIs Frihetsmedalje. Per 1990 var antall frihetsmedaljer tildelt av KDR kommet opp i ca. 12 500.³⁷

Av de tre krigsdekorasjonene og de to frihetsdekorasjonene er det til sammen tildelt omkring 43 000 dekorasjoner for innsats under andre verdenskrig. Over 23 000 er delt ut etter 1979, de fleste til personell fra handelsflåten. I perioden 1940 til 1956 ble det delt ut omkring 20 000 dekorasjoner. Med unntak av de krigsmedaljene som ble tildelt for å kjempe og falle for Norges sak, gikk omkring 6 500 til handelsflåten, 3 800 til Marinen, 1 500 til sivile, 800 til Luftforsvaret, 700 til Hæren og 8 til Kystartilleriet. Av disse var omkring 300 dekorasjoner tildelt nordmenn for innsats under felttoget.

*Krigskorset med sverd.
Den høyest rangerte
dekorasjonen i det norske
stridsdekorasjonssystemet.
(Forsvarsmuseets samlinger,
FMU.051378. Foto: Håvard
Madsbakken.)*

*St. Olavsmedaljen med ekegren. Den nest høyest rangerte
dekorasjonen i det norske stridsdekorasjonssystemet som
ble etablert under andre verdenskrig. (Forsvarsmuseets
samlinger, FMU.004819. Foto: Håvard Madsbakken.)*

*Krigsmedaljen. Rangert som nummer tre av de norske
krigsdekorasjonene som ble etablert under den andre
verdenskrig. (Forsvarsmuseets samlinger, FMU.047820.
Foto: Håvard Madsbakken.)*

Krigsmedaljen post mortem for å kjempe og falle for Norges sak ble fordelt omtrent slik: 2 350 til handelsflåten, 800 til Marinen, 750 til Hæren, 400 til Hjemmestyrkene, 300 til Luftforsvaret og 110 til de hemmelige tjenester.

Som nevnt innledningsvis er det en utbredt oppfatning at krigsseilerne ikke har fått de dekorasjoner som tilkommer dem, mens Hjemmestyrkene har blitt dekorert i rikt monn. Men handelsflåtens personell var de første til å bli dekorert med de da nye krigsdekorasjoner, og krigsseilerne som gruppe har mottatt nesten tre fjerdedeler av alle tildelte krigsdekorasjoner. Falne medlemmer av Hjemmestyr-

kene ble tildelt Krigsmedaljen post mortem, for å kjempe og falle for Norges sak, men bare én hjemmestyrkemann ble tildelt Krigskorset med sverd.

Det har også vært reist spørsmål ved den geografiske og politiske fordelingen av krigsdekorasjoner. Ble for eksempel innsatsen i Nord-Norge forfordelt i dekorasjonsspørsmål? Og hva med den kommunistiske baserte kampen mot den tyske okkupasjonen?³⁸ Slike spørsmål vil bli drøftet i kommende numre av NMT.

Referanser:

1 Med handelsflåten menes i denne fremstillingen skipene som seilte under Nortraship; Med krigsseiler menes de som seilte på disse skipene.

2 Se for eksempel <http://www.dagbladet.no/2014/04/15/nyheter/pluss/krigsseilerne/slottet/kongehuset/32837247>, http://www.dagbladet.no/2013/08/11/kultur/film/tv/jarle_andhoy/28610611, <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Den-glemte-krigen-i-nord-5323838.html>, http://www.dagbladet.no/2014/04/15/nyheter/krigsseilerne/jarle_andhoy/krigsseilere/innenriks/32844135, <http://vgd.no/samfunn/historie/tema/1709044/tittel/krigshelter/side/2> eller <http://pluss.vg.no/2012/08/09/920/yXolcP>. Samtlige lest 5. august 2015.

3 FD KDR, Ruge til Kongen «Utmerkelsestegn» 22. april 1940. General Otto Ruge ble høsten 1940 tildelt Storkors med kjede av St. Olavs orden. Denne dekorasjonen står utenfor de rangerte dekorasjoner, og tildeles i utgangspunktet kun kongelige. Ordenstegnet kan tildeles for militære fortjenester, og har da to korslagte sverd mellom kronen og storkorsstjernen, jfr. Henriksen, Kjetil og Weber, Sindre, «En bunt reddiker og andre historier om edelt metall», Fortid, 1/2013, s. 62.

4 Kgl.res. 23. mai 1941, jfr. RA, FD London, eske 2551, mappe 131, «Innstiftelsen av Krigskors og Krigsmedalje», udatert notat «Norske krigsdekorasjoner innstiftes».

5 FD KDR, perm «Krigsdekorasjoner 1990», fane 6, «St. Olavsmedaljen med ekegren, kort historikk/status». St. Olavsmedaljen med ekegren ble inntil nylig tildelt av kongen, mens Krigskorset, med og uten sverd, og Krigsmedaljen ble tildelt ved kongelig resolusjon. At St. Olavsmedaljen med ekegren ble tildelt utenom statsråd, medførte at Forsvarsdepartementet, Utenriksdepartementet og Handelsdepartementet i sin tid ikke beholdt dokumentasjonen som lå til grunn for innstillingen, slik at det i mange tilfeller er vanskelig å si nøyaktig hva som var bakgrunnen for en tildeling.

6 Kongelig resolusjon av 18. mai 1945. Tildelingene av krigsdekorasjonene og frihetsdekorasjonene ble formelt stanset etter regjeringens vedtak 26. oktober 1949, med unntak av noen enkeltsaker frem til avviklingen av Forsvarsdepartementets krigsdekorasjonskanselli i 1956. Kaptein Eiliv Austlid ble tildelt Krigskorset med sverd i 2009 for sin innsats ved Dovre i 1940. Dette markerte at krigsdekorasjonene var gjeninnført, også for hendelser i nyere tid.

7 FD KDR, perm «Krigsdekorasjoner 1990», fane 10, «Deltagermedaljen krigen 1940-45, kort historikk og status», jfr «Deltagermedaljen». Deltagermedaljen ble innført ved at Forsvarsdepartementets forslag ble bifalt av kongen.

8 Etter de opprinnelige statutter er Krigskorset tildelt dem som på særlig fremragende måte utmerket seg ved personlig tapperhet eller ledelse av troppeavdeling, fartøy eller flygeavdeling under kamp.

9 Kgl.res. av hhv. 13. november 1942, 16. november 1945, 28. oktober 1949 og 2. oktober 2009.

10 Det var også andre forhold som avgjorde hvorvidt Krigsmedaljen post mortem ble tildelt for å kjempe og falle for Norges sak. Det vil føre for langt å redegjøre for alle her, men for eksempel var det krav om pårørende i rett opp- eller nedadgående linje eller ektefelle i live og at den organiserte motstanden var årsak til dødsfallet.

11 RA, FDs dekorasjonskanselli, kopibok, FD til FO 27. november 1945 «Retningslinjer for utdeling av Deltagermedaljen», signert Jens Chr. Hauge.

12 Senest 19. juni 2015, jfr. <https://www.facebook.com/veteraner/photos/pb.102248103188208.-2207520000.1438870745.846636552082689/?type=1&theater>, lest 6. august 2015.

13 FD KDR, perm «Krigsdekorasjoner 1990», fane 10, «Deltagermedaljen krigen 1940-45, kort historikk og status»; det fremgår der at Deltagermedaljen ikke kunne tildeles personell fra handelsflåten,

men at dette ble endret ca. 1980, da med krav om 4 måneders tjeneste. Etter beslutning av H. M. Kongen, dees Deltagermedaljen ut så lenge det finnes krigsveteraner som ikke enda har fått den medalje som tilkom dem.

14 Øyen, Odd, «Krigsinvalide 30 år etter», Forsvaret og samfunnet: utgitt i anledning Oslo Militære Samfunds 150-års jubileum 1. mars 1975, Oslo: Samfundet, 1975, s. 230. Odd Øyen deltok ved Midtskogen i april 1940. Han hadde senere ledende stillinger i Milorg D 13. Han ble tildelt St. Olavsmedaljen med ekegren for sin innsats under felttoget i 1940.

15 FD, KDR, mappe 1940, H.O.K. til FD, «Dekorering av militære og sivile for deltakelse i krigen 1940, deltakelse i Finnmarks frigjøring 1945 og for deltakelse i besettelsen av Jan Mayen 1941 – 1945», 9. januar 1947.

16 Det stiller seg noe annerledes for utenlandske statsborgere som tjenestegjører i de norske væpnede styrker; de er Norges ansvar også med tanke på dekorasjoner.

17 FD, KDR, mappe «Div. om krigs- og frihetsdek.», fane 3, F.F.K.s sirkulære nr. 255 «Dekorering av britisk og alliert personell». Da norske myndigheter ba franske, britiske og polske myndigheter om bistand til å identifisere kandidater til Krigskorset med sverd og Krigsmedaljen etter felttoget i Narvik, var det enda ikke etablert noen egen norsk praksis. Norske myndigheter tok heller ikke hensyn til sterkt varierende praksis blant våre allierte, med det resultat at de mange franske innstillingene kom som en overraskelse på norske myndigheter. Da var man imidlertid allerede i en situasjon hvor «bordet fanget.»

18 VG, 16. september 1946.

19 RA, Forsvarsdepartementet, London, eske 2715, mappe 862, O.J. Brochs notat «Utdeling av krigsdekorasjoner» av 4. juni 1942.

20 RA, Forsvarsdepartementet, London, eske 2715, mappe 862, «Retningslinjer for utdeling av krigsdekorasjoner vedtatt av H.M. Kongen og Regjeringen 1/6-1941». Ifølge et annet, innholdsmessig identisk notat ble retningslinjene vedtatt 6. juni 1941.

21 NHM, NHM 367, notat med vedtaket, signert av rådets medlemmer.

22 NHM, FO IV 27, mappe *Acting Soldiers*, brev av 17. september 1954 fra S. Blindheim, formann i «L»-Klubben til Forsvarsstaben.

23 Kgl.res. 16. november 1945, nr. 1288. Arnold Hansen, født 23. februar 1912, deltok i Hjemmestyrkene som jeger og instruktør. Han var med på en rekke aktive aksjoner. På tampen av krigen, i april 1945, ble han og tre andre medlemmer av Milorg arrestert av Gestapo. Arnold Hansen satte seg til motverge, slik at hans tre kamerater slapp unna, mens han selv ble skutt i ryggen. Skaden førte til at han ble lam fra livet og ned. Hansen ble lagt inn på tyskernes militærlassarett på Sinsen, hvor mangelfull pleie førte til at han fikk en betydelig forverret helsetilstand. Ved frigjøringen var hans tilstand slik at han kunne omkomme når som helst. Saken ble derfor en hastesak, og allerede 03. november 1945 ble han tildelt Krigskorset med sverd, bekreftet ved kongelig resolusjon 16. november 1945. Arnold Hansen døde i 1949.

24 NHM, FO IV 27, mappe *Acting Soldiers*, brev av 17. september 1954 fra S. Blindheim, formann i «L»-Klubben til Forsvarsstaben.

25 RA, FD London, eske 2551, mappe 131

26 De to unntakene er to maskinister, som spilte avgjørende roller da skipene deres, hhv. M/S «Lidvard» og M/T «B.P. Newton», brøt blokade fra hhv. Dakar og Göteborg, og kom tilbake på allierte hender.

27 RA/S-3545/G/Gh/Gh/L_0051, Direktoratet for sjømenn, registravdelingen, krigsmedaljer, Erstatnings- og gjenopptakessaker

vedrørende krigsdekorasjoner.

28 Verdighetskravet gjaldt alle tildelinger, ikke bare til handelsflåten personell.

29 FD KDR, permenn Krigsdekorasjoner 1990, fane «Krigsmedaljen», jfr. kgl.res. av 21. september 1979 og kronprins reg.res. av 13. november 1981. Her menes kompetanse i juridisk forstand. Personellet fra Marinen som ble innlemmet i denne runden var i all hovedsak skyttere i handelsflåten; en del av dem ble innrullert i marinen, selv om de tjenestegjorde på skip i handelsflåten. De hadde dermed i mange tilfeller ikke tilstrekkelig fartstid i handelsflåten til å bli dekorert, men den kombinerte fartstiden var ofte betydelig lengre enn 18 måneder.

30 Norges statskalender 1988, s. 564.

31 Antageligvis gikk omkring 1 000 krigsmedaljer til handelsflåten skyttere og annet personell fra marinen. FD KDR, perm «Krigsdekorasjoner 1990», fane 8, «Krigsmedaljen, kort historikk og status». 32 FD KDR, perm «Krigsdekorasjoner 1990», fane 8, «Krigsmedaljen, kort historikk og status».

33 Kgl.res. av 24. oktober 1986; FD KDR, mappe «Skriv og notater 1988», DOK til FD 11. oktober 1983 «Dekorering av krigsseilerne». 34 FD KDR, «Forord» i «Krigsdekorasjoner: oversikt fra KDR 1990».

35 FD KDR, Kanselliet Kgl. St. Olavs Orden til KDR, 12. desember 1986; kgl.res. av 22. april 1988.

36 Haakon VII's Frihetskors ble tildelt ved kgl.res. av 22. april 1988; tildeling av St. Olavsmedaljen med ekegren til 44 krigsseilere ble bifalt av H M Kongen, jfr FD KDR, perm «Krigsdekorasjoner 1990», fane 7, «St. Olavsmedaljen med ekegren, kort historikk/status»; samme sted, tildeling av krigsmedaljen for bragd til 35 krigsseilere ble bifalt i statsråd.

37 FD KDR av 1986, «Haakon VII's Frihetsmedalje: kort historikk/status», i «Krigsdekorasjoner: oversikt fra KDR 1990».

38 Se f.eks. Ivar Bjørklund, «Partisaner i Finnmark – Om minner og medaljer» i Norsk Militært Tidsskrift nr. 2, 2015

AV JAN IVAR BOTNAN

Bygger vi beredskap mot gårsdagens trusler?

*Bioteknologien utvikler seg raskt og kan friste til nye bruksområder i krig og terrorisme. Dette opptar ikke den sivile og militære beredskap i stor nok grad. Beredskapen evner ikke å se nye trusler som vokser frem i kjølvannet av den teknologiske utviklingen.
Det bør vi snarest gjøre noe med.*

JAN IVAR BOTNAN
er forskningssjef på avdeling
for Beskyttelse og samfunns-
sikkerhet ved Forsvarets
forskningssinstitutt.

En god og balansert nasjonal beredskap må bygge på korrekt og omforent forståelse av hva som kan ramme oss, både sivilt og militært. Det er krevende fordi trusselen endrer seg, og likevel er mange mest opptatt av gårsdagens trussel. Den sivile beredskapen står overfor et trusselbilde i endring. Sterke internasjonale grupperinger med betydelig territoriell kontroll vil kunne få tilgang på eller utvikle virkemidler som i terrorsammenheng kan måle seg med militære våpen, og som ligger langt utenfor det den sivile ordensmakten har kapasitet til å mestre. Det er derfor behov for å foreta en grundig gjennomgang av så vel det militære som det sivile trusselbildet, og på det grunnlaget koordinere ressursene og bygge beredskap.

Vurderinger fra PST og E-tjenesten

Politiets sikkerhetstjeneste (PST) utgir årlig trusselvurderinger. PST forventer at den negative utviklingen av trusselsituasjonen i Norge vil fortsette. Det finnes aktive ekstreme islamske miljøer i Norge som tiltrekker seg nye tilhengere og rekrutterer fremmedkrigere. For flere av disse er Norge en fiende. Trusselen fra høyre- og venstreekstreme miljøer knytter seg for tiden først og fremst til enkeltpersoner som er i stand til å handle på egenhånd eller i små grupper.

Sikkerhetsbildet er i kontinuerlig endring. Midtøsten og Nord-Afrika opplever omfattende utfordringer knyttet til statsbygging, sosial uro, økonomi og nasjonale konflikter. Det eksisterer nå et belte av svake og destabiliserte stater som strekker seg fra Nord-Afrika via Midtøsten til Sentral-Asia. Manglende styring og myndighetskontroll i flere land øker faren for terror, både i regionen og i Europa, først og fremst ved at militante grupper får tilgang til nye områder for treningsaktiviteter og transitt av personell. Improviserte bomber benyttes i utstrakt grad i kampområdene, og i Syria er både nervestridsmidler og giftige industrikemikalier brukt

i krigføringen. Norske fremmedkrigere som inngår i terrorgrupper i utlandet, kan derfor utvikle både vilje og evne til voldsutøvelse her hjemme. Bruk av masseødeleggelsesmidler kan ikke utelukkes.

E-tjenestens vurdering FOKUS 2015 legger betydelig vekt på at Russlands anneksjon av Krim og militære operasjoner i Øst-Ukraina innebærer både folkerettsbrudd og vesentlig endring av den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa, og markerer en klar vilje til bruk av makt overfor naboland. Samtidig prioriterer Russland kjernevåpenstyrkene i moderniseringen av forsvaret. Spredning av kjernevåpen og kjernevåpenteknologi til ustabile områder representerer en alvorlig bekymring.

Videre utvises betydelig interesse for norsk teknologi som vil kunne anvendes til fremstilling av masseødeleggelsesvåpen. Iran er en hovedaktør, men også andre land utfører skjulte og ulovlige anskaffelsesforsøk mot Norge og norske virksomheter. Dette gjelder særlig land i Asia og Midtøsten. De siste årene er det også registrert en økning i etterspørselen etter varer og produkter med spesifikasjoner rett under terskelen for det som defineres som eksportkontrollerte varer. Oppkjøpsforsøkene knyttes til militære sluttbrukere, og trenden ventes å fortsette. Slike produkter, og en rekke sivile produkter med flerbruksverdi, kan også benyttes til fremstilling av masseødeleggelsesvåpen.

Norske utdanningsinstitusjoner har de senere årene opplevd en påfallende stor pågang av iranske søkere til fag og teknologiområder som har relevans for utvikling av våpen. Bakgrunnen er at det internasjonale ikkespredningsarbeidet de siste årene har resultert i en skjerpelse og stadig strengere praksising av eksportkontrollregelverket. Egenutvikling av teknologi har dermed blitt viktigere for de landene som ønsker å produsere eller utvikle masseødeleggelsesvåpen.

*Hvilken evne har det norske storsamfunnet til å håndtere et massivt terroranslag med kjemiske våpen?
(Foto: Vette Hallås/
Forvarets Mediesenter)*

Nasjonalt risikobilde

I stortingsmeldingen om samfunnssikkerhet, Meld. St. 29 (2011-2012), står det at «Regjeringen har bestemt at DSBs nasjonale risikobilde skal danne utgangspunkt for et felles planleggingsgrunnlag på tvers av sektorer og sektormyndigheter i samfunnet. [...] Virksomhetene skal legge dette til grunn i sin planlegging, som et supplement til den oversikten over risiko og sårbarhet som virksomhetene skal ha innenfor eget ansvarsområde. Alle aktørene må derfor vurdere hva risikobildet kan bety for deres ansvarsområde.» Dette gjelder også for arbeidet med beredskap mot kjemiske, biologiske, radiologiske og nukleære (CBRN) trusler, men hvordan står det til?

Nasjonalt risikobilde (NRB) analyserer et utvalg uønskede hendelser med katastrofale konsekvenser for samfunnet. Dette er hendelser som det norske samfunnet må være forberedt på kan inntreffe. Til sammen har DSB utviklet og analysert 20 konkrete katastrofescenarier. Noen av disse er selvfølgelig relevante også for beredskapen mot terrorisme hvor masseødeleggelsesmidler blir benyttet, men terrorisme vil by på utfordringer som ikke er fanget

opp i disse scenariene. Det vil herske usikkerhet om hva vi står overfor, angrepene kan kamoufleres og ordinært redningsarbeid kan bli forhindret. NRB mangler gode planscenarier for alvorlige terrorhendelser der vi må mobilisere samfunnets totale ressurser, også militære.

Terrorister og CBRN

Terrortrusselen mot Norge forventes å øke i følge PST og E-tjenesten, men hvilken form kan eventuelle anslag få og i hvilken grad kan CBRN-midler komme til anvendelse? I dette perspektivet må vi avklare hvordan de som rekrutterer fremmedkrigere, vurderer CBRN-midler.

På slutten av 90-tallet viste Al-Qaeda interesse for masseødeleggelsesvåpen. De eksperimenterte med ulike løsninger i Afghanistan. Et eksempel er rekrutteringen av Yazid Sufaa, en malaysier med bachelor-grad i biologi og kjemi, og erfaring fra arbeid med patogene mikroorganismer. Han ble betalt for å etablere et laboratorium i Kandahar for utvikling av anthrax til terrorbruk. Han hadde imidlertid ingen erfaring med biovåpen og ser ikke ut til å ha gjort store fremskritt for den allierte invasjonen i

2001 satte en stopper for det hele. Tilsvarende synes Al-Qaeda å ha hatt begrenset fremgang i sine eksperimenter med giftige kjemikalier. Fremstilling av masseødeleggelsesmidler er krevende. Her er vi ved et viktig poeng: i flere vestlige land ble det tegnet et trusselbilde som på ingen måte reflekterte forholdene og mulighetene i Al-Qaedas kjerneområder. Vi kan ikke utelukke at politiske eller økonomiske interesser lå bak denne overdrevne fremstillingen av trusselen. Etter invasjonen i Afghanistan ble det vanskelig for Al-Qaeda å drive utvikling av teknologi og opplæring uforstyrret. Dessuten ble vestlig etterretning bedre til å fange opp personer som hadde oppholdt seg i Al-Qaeda-dominerte områder og deretter returnert til Vesten. Dette førte til redusert interesse for CBRN-midler.

Fremveksten av Den Islamske Staten Irak og Levanten (ISIL) gir spørsmålet om CBRN-trusselen en ny dimensjon. ISIL opererer i et kaotisk Syria som inntil nylig hadde biologiske og kjemiske våpenprogrammer, samt en sannsynlig kjernevåpenambisjon. Syria hadde en betydelig kjemisk våpenkapasitet som ble anvendt ved Aleppo 19. mars og utenfor Damaskus 21. august 2013. Etter disse hendelsene påla FN's sikkerhetsråd Syria å kvitte seg med kjemiske våpen. Det er bemerkelsesverdig hvilken effekt noen hundre ofre for kjemiske våpen fikk i en borgerkrig som på det tidspunkt hadde krevd omkring 80 000 dødsofre. Obamas «røde linje» var krysset og verdenssamfunnet forberedte militær inngripen. Dette ble imidlertid unngått ved at Syria valgte å etterkomme FN-resolusjonen.

Fra flere hold er det reist tvil om hele Syrias kjemiske våpenkapasitet er fjernet eller om noe fortsatt finnes på regjeringens eller opprørernes hender. Det er imidlertid ikke rapportert bruk av nervegasser etter 2013, men det har kommet opplysninger om at ISIL ved flere anledninger har benyttet klogass i sine improviserte bomber. Dette er ikke noe nytt. En periode i 2007 detonerte Al-Qaeda flere improviserte bomber sammen med klogassbeholdere i Irak. Det viste seg imidlertid at klor påførte lite skade og ble snart oppgitt. ISIL har opptrådt med

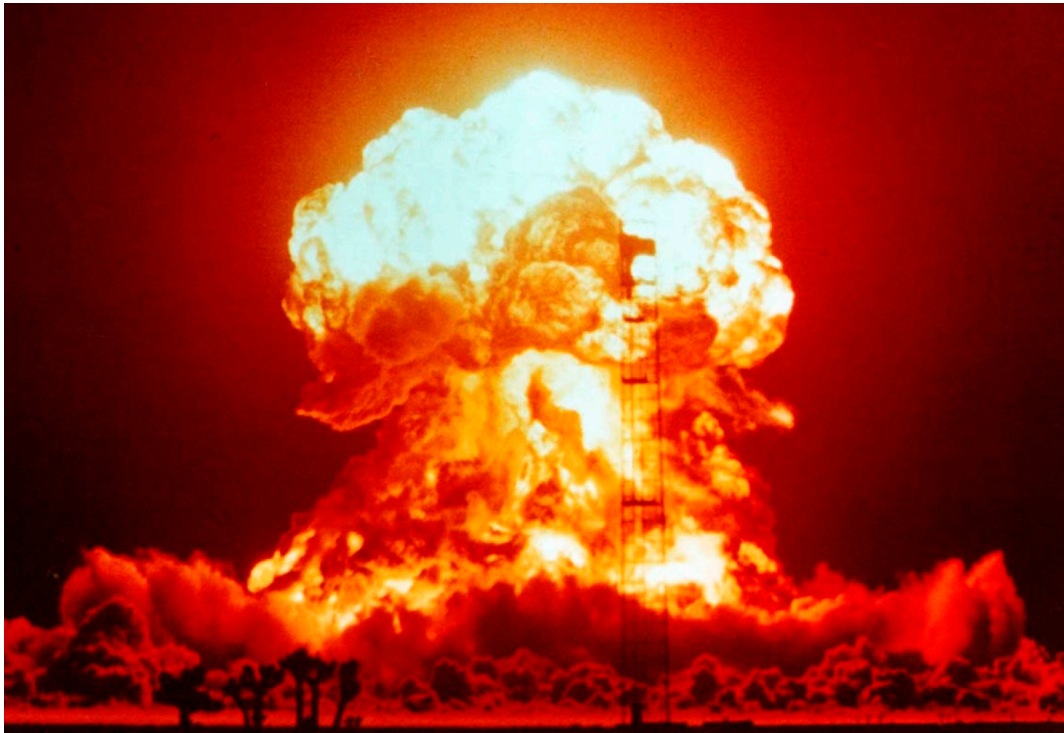
en forferdelig brutalitet og allerede brukt giftige gasser i strid med internasjonal rett. Det er derfor grunn til å anta at de vil benytte alle de virkemidler som bedømmes å være effektive i krig og ved utøvelse av terrorisme, uavhengig av folkeretten. Et helt sentralt spørsmål blir hvilke kapasiteter ISIL eller beslektede organisasjoner kan få tilgang til.

Teknologisk utvikling og internasjonale avtaler

I erkjennelsen av de nesten grenseløse lidelser og ødeleggelser som kan påføres med kjernevåpen, kjemiske våpen og biologiske våpen, har det internasjonale samfunn etablert konvensjoner som skal redusere sannsynligheten for at de skal bli brukt. Dette er positivt, men gir de garantier som kan legges til grunn for å bygge ned beredskapen? Ny teknologi har nesten uten unntak blitt vurdert med tanke på anvendelse i våpen. Kjernefysikken har blitt brukt til utvikling av kjernevåpen, kjemien til eksplosiver og kjemiske våpen, bioteknologien til biologiske våpen og informasjonsteknologien til cyberkrig. Det er grunn til å tro at dette vil fortsette og det er utbredt bekymring for at det foregår utvikling av våpen som ikke er i strid med konvensjonenes bokstav, men med deres ånd. Et annet spørsmål er om vi kan stole på at konvensjonene blir overholdt når det virkelig gjelder. Et historisk tilbakeblikk gir grunn til bekymring.

Kjernevåpen

Kjernevåpen ble utviklet av USA under 2. verdenskrig i frykt for at tyskerne skulle komme dem i forkjøpet. Bruken mot Hiroshima og Nagasaki har i ettertid blitt sterkt kritisert. Flere land utviklet senere kjernevåpen, men i 1970 trådte ikkespredningsavtalen (NPT) i kraft. De fem kjernevåpenstatene forpliktet seg til ikke å gi våpen eller relevant teknologi til andre stater som på sin side ikke skulle motta eller utvikle kjernevåpen. Signatarlandene skal bistå hverandre med fredelig utnyttelse av atomenergien. Til tross for ikkespredningsavtalen har India, Pakistan, Nord-Korea og Israel anskaffet kjernevåpen, og det er sterk mistanke om at Irans atomprogram også inneholder en våpenambisjon.

Atomsprengninger har de siste 70 årene kun funnet sted på testanlegg og i historiebøkene. Hvilke garantier har vi for at det vil forbli slik?

I tillegg utviklet Sør-Afrika kjernevåpen, men dette programmet ble kansellert da landet tiltrådte ikke-spredningsavtalen i 1991. Det er bekymringsfullt at kjernevåpen befinner seg i noen av verdens mest ustabile og konfliktfylte områder. Det er derfor svært oppløftende at Iran og stormaktene har undertegnet en avtale som betyr at Irans atomanlegg skal overvåkes og at anrikningskapasiteten for uran skal reduseres med to tredeler. Dette er selvfølgelig ingen garanti mot at Iran bestemmer seg for å gjennomføre et kjernevåpenprogram, men det vil ikke kunne skje fordekt. Det er også verdt å merke seg at Russland prioriterer kjernevåpenstyrkene i moderniseringen av forsvaret. Hvis ikke-spredningsavtalen skulle bryte sammen, vil flere land trolig velge å utvikle egne våpen. Dette er fullt overkommelig for de fleste industrialiserte land, men utenfor rekkevidde for terrororganisasjoner, selv med betydelige

ressurser og territoriell kontroll. Skulle de imidlertid få tilgang på spaltbart materiale (plutonium eller anriktet uran), kan de være i stand til å utvikle «primitive kjernevåpen», det vil si kjernevåpen med lite forutsigbar sprengkraft tilsvarende noen tusen tonn TNT.

Biologiske våpen og terrormidler

Enkle teknikker for biologisk krigføring og terrorisme, som forurensing av vannkilder, er godt kjent fra historien. Med fremveksten av moderne vitenskap omkring 1900 startet mer systematisk arbeid med biologiske våpen som uten særlig hell ble brukt allerede under 1. verdenskrig. Dette ledet til Genèveprotokollen av 1925 som forbyr bruk av bakteriologiske våpen. Avtalen ble fortolket til ikke å gjelde hvis andre stater allerede hadde anvendt slike våpen. Det innebar rett til utvikling og

lagring. Under 2. verdenskrig intensiverte stormaktene sine arbeider, men det er uklart i hvilket omfang biologiske våpen ble benyttet. Imidlertid er det slått fast at japanerne utførte eksperimenter på fanger og brukte våpen, først og fremst pestbakterier, mot både sivile og militære i Kina. Også Storbritannia vurderte mot slutten av krigen, i strid med Genèveprotokollen, å bruke anthrax for å lette fremrykningen på vestfronten.

De seirende stormaktene etter 2. verdenskrig hadde biologiske våpenprogrammer og en rekke mikroorganismer ble integrert i våpen. I 1969 fremmet Warszawapakten og Storbritannia separate forslag om forbud mot utvikling og bruk av biologiske våpen. Biologi- og toksinvåpenkonvensjonen ble undertegnet i 1972 og trådte i kraft i 1975. Den forbyr utvikling, produksjon, lagring og bruk av slike våpen. Noe bemerkelsesverdig skjedde, Sovjetunionen intensiverte sitt biologiske våpenprogram og videreførte det helt frem til unionens oppløsning, uten at det ble fanget opp av vestlig etterretning, til tross for uhell som førte til mange drepte.

Irak drev biologisk våpenprogram fra begynnelsen av 80-tallet. Dette ble fastslått under UNSCOMs inspeksjoner etter Golfkrigen (1990-91). Programmet ble avsluttet i 1996, så påstandene i FN for invasjonen i 2003 om eksistensen av mobile laboratorier for produksjon av anthrax og botulinumtoksin, var grunnløse.

Genteknologi gir mulighet for rask og billig sekvensering slik at vi i dag kan syntetisere flere av de naturlige forekommende bioterroragens, som for eksempel koppevirus. Poliovirus ble syntetisert i 2002, og spanskesykeviruset ble gjenskapt i 2005 på grunnlag av funn i permafrosten i Alaska. Den første bakterien ble syntetisert i 2010.

Fugleinfluenza er en smittsom virussykdom som hovedsakelig rammer fugl. Ved nærkontakt med syk fugl kan også mennesker bli smittet. Dødeligheten er høy. Hvis viruset muterer slik at det kan smittes mellom mennesker, har vi imidlertid en po-

tensielt meget alvorlig situasjon. Dette har opptatt mange medisinske forskningsmiljøer. En forskergruppe i Rotterdam modifiserte viruset i 2012 slik at det smittet mellom ildere som ikke hadde hatt fysisk kontakt, det ble smittet gjennom luft. Ildere er ikke mennesker, men alle influensavirus som smitter mellom ildere, smitter også mellom mennesker. Tilsvarende resultater ble oppnådd ved University of Wisconsin, og en engasjert diskusjon fulgte om publisering av metodene og resultatene. På den ene side veide behovet for forskning som bedrer beredskapen mot naturlige mutasjoner som gjør virus farligere, og på den andre siden veide faren for at kunnskapen skulle bli benyttet i bioterrorisme. Resultatet ble full åpenhet som bekrefter at den frie forskning ikke kan styres og at resultatene ikke kan holdes tilbake selv om sterke sikkerhetshensyn talar for. Dessuten er forskergruppene som regel multinasjonale uten individuell sikkerhetsklarering.

Biologisk terrorisme kan utføres på flere nivåer, fra enkel kontaminering av vann og næringsmidler til avansert bruk av molekylærbiologi. Den teknologiske revolusjon har gjort det mulig å modifisere mikroorganismer slik at sykdommer smittes lettere, gir ukjente symptomer og blir vanskelige å behandle. Dette vil kunne utfordre både den sivile og militære beredskap. Erfaring tilsier at vi ikke kan basere beredskapen på at internasjonale avtaler alltid vil bli overholdt.

Kjemiske virkemidler

Genèveprotokollen fra 1925 forbyr bruk av giftgasser under krig, men ikke produksjon og lagring. Avtalen er resultat av de grusomme effektene av massiv bruk av giftgasser (klogass, fosgen) under 1. verdenskrig. Frem mot 2. verdenskrig ble det bygget opp betydelig kjemisk våpenkapasitet, spesielt i Tyskland som hadde utviklet nervegassene tabun og sarin. Under krigen ble stormaktens kjemiske kapasiteter ytterligere styrket og ved flere anledninger ble kjemiske våpen vurdert benyttet, men aldri tatt i bruk i Europa. Japan gjorde derimot bruk av kjemiske våpen i Kina.

Winston Churchill var ikke fremmed for å bruke kjemiske våpen i kampen mot Hitler. Historikerne strides fremdeles om hvorfor det ikke skjedde.

De krigførende var folkerettslig bundet av Genèveprotokollen, bortsett fra USA og Japan som ikke hadde ratifisert. Dokumenter tyder imidlertid på at Storbritannia ville brukt kjemiske midler hvis Tyskland hadde forsøkt invasjon tidlig i krigen og Churchill forlangte i et memorandum til militære ledere 6. juli 1944 at kjemiske våpen skulle utredes i forbindelse med offensiven på vestfronten etter landgangen i Normandie. («I do not see why we should always have all the disadvantages of being the gentleman while they have all the advantages of being the cad».) Tyskland brøt i utstrakt grad internasjonale avtaler under 2. verdenskrig, blant annet ved bruk av gass i sine tilintetgjøringsleire. Det var derfor ikke Genèveprotokollens forpliktelser som hindret disse landene i å ta i bruk kjemiske våpen.

Det har vært spekulert i om den relativt beskjedne bruk av kjemiske våpen under 2. verdenskrig kunne skyldes at de krigførende mente de ville ha liten stridsverdi. Dette kan neppe være tilfelle da stormaktene fortsatte å utvikle kjemiske kapasiteter under Den kalde krigen. Trolig er en rekke heldige omstendigheter årsaken til at kjemiske våpen ikke

ble introdusert i Europa under 2. verdenskrig. Ved krigens begynnelse hadde Tyskland en overlegen kjemisk kapasitet. Krigen gikk imidlertid så godt at de ville hatt lite å tjene på å introdusere kjemiske midler. Mot slutten av krigen fryktet de massiv gjengjeldelse fra de allierte som hadde overlegen leveringskapasitet.

Genèveprotokollen ble i 1993 etterfulgt av Kjemivåpenkonvensjonen som forbyr produksjon, lagring og bruk av kjemiske våpen. Ved undertegnelse av avtalen skal landene deklare sine eventuelle lagre av kjemiske våpen og forplikte seg til destruksjon etter avtale med OPCW. India, Irak, Japan, Libya, Russland, Syria og USA har deklart lagre og har destruert eller er i ferd med å destruere dem under overvåkning av OPCW. Nord-Korea har ikke undertegnet konvensjonen. Israel har undertegnet, men ikke ratifisert, og er derfor ikke formelt bundet av konvensjonen.

Kjemiske våpen ble benyttet av begge parter i krigen mellom Iran og Irak (1980-88) og i borgerkrigen i Syria (2013). Moderne krigføring utføres imidlertid med en dynamikk og presisjon som gjør giftgasser generelt lite hensiktsmessige, men i enkelte situasjoner vil de fortsatt kunne ha betydelig militær verdi, for eksempel ved å stanse eller forsinke fremrykning og ved strid i bebygde område (SIBO).

Terrororganisasjoner kan anvende ulike typer virkemidler. Improviserte bomber detoneres daglig uten at det får noe oppmerksomhet, hvis de ikke rammer i vår del av verden eller er uvanlig store. En Boston-bombe i Afrika ville knapt nådd våre aviser. Terrororganisasjonene søker gjerne oppmerksomhet. Et vellykket anslag med nervegass mot Vesten ville gitt formidabel oppmerksomhet, på linje med angrepene på USA 11. september.

Nervegassene ble utviklet for snart 80 år siden. Den farmasøytiske forskningen har senere skapt en utvikling som også har lagt grunnlag for en illegal industri som utvikler narkotiske stoffer og

Kan vitenskapens kunnskapssøken og åpenhetskultur forårsake en farligere verden ved at funnene deres kommer i gale hender?

dopingmidler som kan virke prestasjonsfremmende eller sløvende. Giftige stoffer har blitt benyttet mot enkeltpersoner. Jusjtsjenko ble forgiftet med dioksin under presidentvalget i Ukraina i 2004 og den russiske avhopperen Livinenko ble drept med radioaktivt polonium i London i 2006. I 2002 ble Dubrovka-teateret i Moskva stormet av tsjetsjenske terrorister som tok 850 gisler. Situasjonen var kritisk da russiske spesialstyrker pumpet en modifisert versjon av anestesimiddelet fentanyl inn i teateret og gikk til aksjon. Aksjonen var i hovedsak vellykket, men mange gisler døde fordi helsepersonellet ikke ble informert om hva gislene hadde blitt bedøvet med. Dette hemmeligholdet kan tyde på at russerne ikke ønsket å bekjentgjøre sitt arbeid med inkapasiterende midler.

Konflikten i Ukraina er en borgerkrig med deltagelse av irregulære styrker fra et annet land, en hybridkrig. Uniformeringen og rollene til de deltagende er uklar. Hvem har gjort hva? Militære avdelinger er underlagt krigens strenge folkerett, mens politiet har større friheter når de driver opprørskontroll. Hvis nye farmasøytiske produkter tas i bruk under slike stridshandlinger, vil det være vanskelig å fastslå hvem som har benyttet dem. Dermed kan nye midler bli brukt i krigføringen, uten at det kommer i konflikt med for eksempel kjemivåpenkonvensjonen.

Kjemiske stridsmidler gir svært høy dødelighet når

de anvendes mot ubeskyttede personer. For et godt fagmiljø med bra ressurser er det enkelt å fremstille giftgassene. De store militære kjemiske våpenarsenalene er i ferd med å bli destruert. Det er utenkelig at noen igjen vil bygge opp tilsvarende kapasiteter, men det betyr ikke at vi kan utelukke nye og mer avanserte kjemiske virkemidler i krigføringen.

Vi må lære av historien

9. april ble panserskipene Eidsvoll og Norge senket av tyske fartøyer på Narvik havn. Det skortet ikke på kampvilje, men de var sjanseløse mot en teknologisk overlegen motstander. Forsvaret hadde ikke fulgt med i den militært teknologiske utviklingen i mellomkrigsårene. Med den lærdommen friskt i minnet ble Forsvarets forskningsinstitutt opprettet 11. april 1946.

Norge har i dag et moderne forsvar med avansert materiell og fokus på trusler og muligheter knyttet til informasjonsteknologiens utvikling. Det er viktig, men bioteknologien utvikler seg også raskt og kan friste til nye anvendelser, i krig og terrorisme. Dette opptar den sivile og militære beredskap i mindre grad. Historien har lært oss at all ny teknologi blir vurdert med tanke på militære anvendelser og at respekten for internasjonale avtaler kan være svært begrenset. Dessuten er det enkelt å drive biologisk og kjemisk våpenutvikling fordekt som sivile farmasøytiske eller biologiske programmer. Virksomheten i sovjettiden og russiske aksjoner de senere år bør skape bekymring for at en ny trussel er under utvikling, langt mer avansert enn den kalde krigens masseødeleggelsesvåpen. Hva hjelper verdens mest avanserte våpensystemer hvis personellet settes ut av funksjon med virkemidler som er svært krevende å oppdage og beskytte seg mot? Vi trenger beslutningstagere som kan tenke nytt og ikke slår seg til ro med at gårsdagens virkemidler er håndterbare og at statsledere som vi normalt har liten tillit til, skal være opptatt av å overholde internasjonale avtalers ånd og bokstav. Trusselen har både en militær og en sivil dimensjon som Forsvaret og Den sivile beredskap må samarbeide tett om å mestre.

NATOs Readiness Action Plan

Telemark bataljon med Leopard stridsvogn, under øvelse Noble Jump 15 i Polen. (Foto: Ole-Sverre Haugli/Forsvaret)

Som et resultat av Russlands illegale annekasjon av Krim-halvøya og pågående innblanding i østlige Ukraina, har NATO nå erkjent at en konvensjonell konflikt, særlig i de østlige områdene og i Baltikum, ikke lenger kan utelukkes. Dette synet forsterkes gjennom en sterk russisk oppgradering av de militære styrkene, kombinert med lite gjennomtenkt retorikk og mye rasling med sablene. Russland har offentlig, gjennom egne media, annonsert at de betrakter NATO som en trussel. Samtidig gjennomfører de mange og store øvelser på meget kort varsel. Det faktum at Russland benytter militære midler til å nå politiske mål, som i det østlige Ukraina, gjør samlet sitt til at NATO har vedtatt, og på lang vei allerede innført, en Readiness Action Plan (RAP). Denne har to hovedmål: (1) å heve beredskap og tilstedeværelse for dermed å forsikre egne medlemsland at alliansen tar NATOs forpliktelser alvorlig, og – viktigere – (2) gjenvinne evnen og kapasiteten til å forsvare alliansen i tilfelle et større konvensjonelt angrep skulle inntreffe. Disse to hovedmålene kalles henholdsvis Assurance Measures og Adaptation Measures.

I NATOs kommunikerer og forskjellige møter med pressen, både på politisk og militært nivå, legges det stor vekt på erklæringen nasjonene ble enige om på toppmøtet i Wales i september 2014. Først og fremst ble statslederne enige om at kuttene i forsvarsbudsjettene skulle opphøre og at man gradvis skulle sikte seg inn på budsjetter tilsvarende 2% av brutto nasjonalprodukt (BNP). Å overholde dette er svært viktig i øynene til mange allierte, men spesielt USA. På militær side har NATO opprettet en hurtig reaksjonsstyrke,

Very High Readiness Joint Task Force (VJTF), som skal kunne settes inn hvor som helst i alliansens ansvarsområde og demonstrere solidaritet og styrke. De stående maritime styrkene til NATO inngår i VJTF.

I tillegg har NATO børstet støvet av forsterkningsplanene som ikke har blitt oppdatert de siste årene. Nye planer er kommet til for raskt og effektivt å kunne føre frem forsterkninger til truede områder. Alle som har jobbet med slike planer vet hvilken enorm utfordring det er å få alle de nødvendige detaljene på plass. Standardisering og testing er bare to av de viktigste områdene. For å lette arbeidet har NATO opprettet egne kontorer i seks østlige medlemsland, og flere kan komme til. Disse små avdelingene, med 40 – 60 personell fra NATO og vertsnasjonen, kalles NATO Force Integration Units (NFIU) og har fokus på logistikk og transport. Samtidig demonstrerer de et visst fysisk nærvær av NATO i landene, noe som anses som svært viktig politisk.

Russlands annekasjon av Krim og engasjement i Ukraina har endret alt i forholdet til NATO. Fra å anses som en viktig – om enn krevende – partner, står Russland nå frem som en trussel. Sanksjonene mot landet fortsetter og på mange områder er samarbeidet brutt. NATO har våknet opp fra en tornerosesøvn og tar grep for å møte de nye utfordringene. For Russland er det antakelig ingen vei tilbake, men det er fullt ut tenkelig at mange, inkludert president Putin, begynner å innse at prisen å betale var mye høyere enn man hadde forutsett.

(Kilde: NATO)

Storbritannia fortsatt uten maritim luftovervåkning

Storbritannia, som en maritim nasjon, overrasket mange da de i Defence Review i 2010 besluttet å avhende de maritime patruljeflyene av typen Nimrod og legge ned et prosjekt som hadde siktemål å fornye kapasiteten som Maritime Patrol Aircraft (MPA) representerer. Det ble den gangen argumentert at andre plattformer, som undervannsbåter, fregatter og helikoptre, kunne utøve den nødvendige graden av havovervåkning. Dette synet ble antakelig påvirket av de intense operasjonene NATO gjennomførte i Afghanistan på den tiden og sikkert også av en oppfatning av at anti-ubåt operasjoner tilhørte Den kalde krigens tid. Avgjørelsen vakte likevel stor oppsikt da man allerede hadde lagt ned nær 800 millioner pund i oppgraderingen av Nimrod-flåten MPA. I dag omtales avgjørelsen av mange som et stort feilgrep.

Det vakte betydelig oppmerksomhet da britisk og internasjonal presse i fjor kunne melde om en russisk atomdrevet angrepsubåt var observert utenfor basen til de britiske strategiske ubåtene. Uten egne MPA måtte man i all hast be allierte nasjoner om hjelp og støtte, noe som må ha vekket tanken at britenes atomvåpen var sårbare og at nasjonen var avhengig av alliert hjelp for å sikre overlevelsen av disse. Også de to nye hangarskipene som kommer i tjeneste i løpet av de neste årene vil være sårbare uten MPA. I juni offentliggjorde avisen The Telegraph et brev fra fem tidligere høytstående offiserer fra Royal Air Force, der disse forholdene ble påpekt. Da det britiske forsvaret nå står overfor en ny revidering av forsvarsstrukturen, selv med krav om ytterligere nedskjæringer og innsparinger, blir spørsmålet om nye MPA brennaktuelt.

RAF har forsøkt å opprettholde et visst kunnskapsnivå ved å la offiserer og operatører tjenestegjøre ved allierte avdelinger som benytter MPA til havovervåkning. Dette kan imidlertid på ingen måte erstatte egne trente og fremfor alt komplette mannskaper – effekten kommer kun gjennom en samtrent besetning. I dag domineres markedet for nye flymaskiner av amerikanernes P-8 Poseidon, som er bygget på lesten av en vanlig Boeing-737. I tillegg kan man satse på Unmanned Aerial Vehicles (UAV), med stor utholdenhet og lang rekkevidde, for eksempel Global Hawk. Flere nasjoner, som Japan og Australia, begge med store havområder å overvåke, har

P-8A Poseidon (Foto: Boeing.com)

innfaset eller vurderer en slik kombinasjon. I den britiske pressen spekuleres det i at regjeringen vil legge frem et forslag om en flåte på kanskje tolv flymaskiner, også for å dekke over nedskjæringer på andre områder – man trenger en positiv nyhet for å ta oppmerksomheten vekk fra de dårlige. Nye MPA er uansett tvingende nødvendig.

Også for Norge sin del ville en kombinasjon av ubemannete og bemannede fly ha stor effekt. UAV kan benyttes til havovervåkning i våre økonomiske soner og dermed frigjøre patruljeflyene til å fokusere på mer tradisjonelle kampoppdrag, som anti-ubåt søk og etterretningsinnsamling. MPA forblir en kritisk ressurs og deres rolle kan ikke erstattes på en effektiv måte av andre enheter, som eventuelt da må tas bort fra sine kjerneoppdrag. Ingen andre plattformer, verken ubåter eller fregatter (selv med helikopter om bord) kan overvåke tilsvarende store havområder like raskt og effektivt. Et program med sikte på å innfase rundt seks P-8 Poseidon og et tilsvarende antall Global Hawk ville gitt Norge et godt utgangspunkt for både myndighetsutøvelse, suverenitetshevdelse og ikke minst i skarpe operasjoner og i krig.

(Kilde: The Telegraph, NMT)

Russiske rustningsambisjoner

The International Maritime Defence Show, St. Petersburg

Det hersker liten eller ingen tvil om at Russland har store ambisjoner når det gjelder militære byggeprogrammer og moderniseringer. Fra høyeste offisielt hold har det blitt gjort kjent at man har planer om å investere i store prosjekter innen alle forsvarsgrenene og i de kjernefysiske styrkene. Nye strategiske ubåter, erstatning for marinefartøyene fra Den kalde krigens dager, nye stridsvogner og andre militære kjøretøyer, femte generasjons jagerfly, nye strategiske bombefly, flere interkontinentale atomraketter og annet essensielt materiell er inkludert. Listen er lang og meget ambisiøs. Opprustningen startet for fullt i 2010 da Putin bekjentgjorde at landet skulle investere mer

enn 20 tusen milliarder rubler frem til 2020. Så sent som 16. juni i år gjorde president Putin det kjent at over 40 nye mobile langdistanse atomraketter ville bli innfasert innen slutten av året. Dette er interkontinentale våpen av typen RS-24 Yars (NATO-betegnelse SS-27), med stor gjennomtrengningsevne og flere stridshoder. 50 nye krigsfartøyer skal anskaffes til marinen og hæren skal – i henhold til planene – tilføres 2300 nye stridsvogner av typen T-14 Armata, som erstatning for T-72 og T-90. Flyvåpenet skal opprustes med nye Su-50 stealth jagerfly som kommer i tjeneste i 2017 og produksjonslinjen for Tu-160 Blackjack bombefly, med rundt 50 maskiner planlagt (pluss de 16 de har i dag

og vil modernisere), er gjenåpnet, i tillegg til en helt ny type strategiske fly som er i utviklingsfasen. Russland har vist at de på meget kort varsel kan deployere store landstyrker og også demonstrert en politisk vilje til å bruke makt i nærområdene for å oppnå politiske mål, som i Georgia og Ukraina. 26. desember i fjor kunne det russiske nyhetselskapet RT melde at Russland hadde vedtatt en ny militærdoktrine som listet NATO og USA som trusler mot landet. Alt dette gir selvsagt grunn til bekymring, men det er et spørsmål om i hvilken grad det hele er gjennomførbart.

I 2010 og de følgende årene steg oljeprisene markant og mange internasjonale selskaper investerte i russiske bedrifter og økonomiske foretak. Med fallet i oljeprisene i 2014 og sanksjonene som fulgte etter den ulovlige annekasjonen av Krimhalvøya, raknet imidlertid alle forutsetningene for å nå de målene som ble satt. Russland står derfor overfor kritiske politiske valg for fremtiden. På det tekniske og industrielle området møter de russiske planene nærmest uoverstigelige barrierer. Dette er spesielt fremtredende for moderniseringen av marinen. Mange av verftene som produserte kampfartøyer for Sovjetunionen er nedlagt i utlandet. To fregatttyper baserer seg på import av gassturbiner fra Ukraina, noe som nå selvsagt har stoppet helt opp. Leveringen av to store landgangs- og kommandofartøyer fra Frankrike er utsatt på ubestemt tid. Den eksisterende flåten er foreldet og kan ikke erstattes like for like. Det samme gjelder flyparken, der mesteparten av flyene er fra Den kalde krigens tid. En viss utenlandsk eksport har holdt fabrikkene gående, men selv denne begrensede produksjonen er basert på kjente modeller. Også andre deler av rustningsindustrien sliter med rekruttering og teknologi, og prosjekter som T-14 viser seg å bli to til tre ganger dyrere per enhet enn forutsatt.

Russland bruker offisielt rundt fem prosent av brutto nasjonalprodukt (BNP) på det militære, mens noen kilder antyder nærmere syv prosent. Andelen for 2015 er uansett den høyeste i Russlands moderne historie og omtrent 25 prosent høyere enn året før. Samtidig vil BNP krympe med om lag fem prosent i 2015 i henhold til de fleste anslagene. Russland opererer med et underskudd på statsbudsjettet på nær fire prosent. Det tæres kraftig på valutareservene og økonomer spår at situasjonen ikke kan fortsette i mer enn to år før tilstanden blir kritisk. Tiden arbeider således imot Russland, noe som landet begynner å ta inn over seg. Statsminister Medvedev måtte derfor nylig medgi – helt sikkert i samråd med presidenten – at forsvaret ville bli tilført om lag fem prosent lavere budsjetter for innværende år enn planene tilsa. Også president Putin har innrømmet at økonomiske og tekniske utfordringer vil bremse anskaffelsene, men han tilføyde at ambisjonene var beholdt, selv om tidsplanen ikke ble møtt på visse områder.

Russlands er på 15. plass blant nasjonene målt i BNP. Dette er etter land som Mexico og Spania på de to plassene over og rundt 1/16-del av USAs BNP. Sanksjonene mot landet fortsetter og det er lite som tyder på at den globale økonomien skulle presse oljeprisene opp særlig over 60 dollar fatet, omtrent som i dag. Mange land som tidligere var avhengige av russisk gass jobber nå hardt for å finne alternative energikilder. De utenlandske investeringene har stoppet helt opp og de kinesiske og eventuelle andre markeder kan ikke kompensere for særlig mye av dette. Alle pilene peker derfor nedover for den russiske økonomien. I denne situasjonen har Russland valgt mellom å fortsette de militære investeringene, på bekostning av nasjonale behov som velferd og infrastruktur, eller langsomt gå til grunne økonomisk, slik som Sovjetunionen. Det siste scenarioet er selvsagt utelukket.

En bekreftelse av utviklingen ble gitt på International Maritime Defense Show i St. Petersburg i juli i år. Det ble opplyst at den russiske marinen ikke ville bli tilført flere fregatter eller større fartøyer utover de som allerede var under innfasing før etter 2020-2021. I stedet skulle eksisterende fartøyer moderniseres. Showet skulle vise den positive utviklingen sett fra russisk side og blant annet nye kamphelikoptre imponerte. Det er likevel sannsynlig at de russiske planene fra 2010 og 2012 forblir nøyaktig det – planer, som ikke lar seg realisere. Viljen er til stede, men den økonomiske, teknologiske og industrielle basisen mangler.

(Kilde: RT, The Diplomat, The Economist, Roskazna.ru, Wall Street Journal, International Business Times, NMT, andre)

AV PER OLAV VAAGLAND

Heimevernet – anvendelighet og relevans

Heimevernet kjennetegnes gjennom et paradoks: Mens vi for mange sivile samarbeidspartnere fremstår som den delen av Forsvaret som de kjenner best, vil jeg påstå at det blant mange yrkesoffiserer er forbausende mangel på kunnskap om vår organisasjon og våre kapasiteter, til tross for at Heimevernet utgjør i alt to tredjedeler av Forsvarets krigsstruktur. Hensikten med denne artikkelen er derfor å bidra til økt kunnskap om Heimevernet innad i Forsvaret, noe som vil hjelpe offiserer fra alle forsvarsgrener til å kunne tenke helhetlig om forsvaret av landet. I tillegg ønsker jeg å belyse relevansen av Heimevernets oppdragsløsning og organisasjon i forhold til Forsvarets Fellesoperative Doktrine (FFOD).

PER OLAV VAAGLAND er oberstløytnant og distrikts-sjef i Møre og Fjordane Heimevernsdistrikt 11. Han har i løpet av det siste året deltatt i GIHV's utredninger «Fremtidens Heimevern» og «Nasjonal Territoriell Kommando.»

Oberstløytnant John Inge Hammersmark sa i sin utmerkede artikkel om spesialstyrkene i NMT 1/2015 bl.a. følgende: «De (spesialstyrkene) kan for eksempel i en patrulje medbringe strategisk samband, ildledere, organiske våpensystemer og kan i samvirke med Heimevernet skape viktige effekter i forsvaret av Norge. Gjennom tett samarbeid med HV kan kampkraften økes og dermed gjøre fienden sårbar ved å true hans kritiske mål. HV har lokalkjennskap, tilgang til lokale ressurser og motivasjon til å bidra i kampen. Spesialstyrkene bringer spisskompetanse, systemer og kreative løsninger til samarbeidet.» Hammersmarks artikkel om spesialstyrkene satte meg på ideen om å gi en tilsvarende beskrivelse av Heimevernet. Beskrivelsen vil også komme inn på mulige årsaker til at det kanskje ikke er tilfeldig at det nettopp er SOF-miljøet som ser verdien av samvirke med oss.

Artikkelen er bygget opp omkring følgende temaer: 1) kampkraft for territorielle operasjoner, 2) sivilmilitært samarbeid og 3) relevans i forhold til Forsvarets overordnede mål.

Kampkraft for territorielle operasjoner

FFOD beskriver territorielle operasjoner slik i pkt 05012: ”Territorielle operasjoner er operasjoner hvor landstyrker, gjerne koordinert med andre fellesoperative ressurser og sivile etater, fokuserer på å beskytte militære kapabiliteter, kritisk infrastruktur og befolkningen i et definert landområde. Hovedelementene i territorielle operasjoner er vakthold og sikring av viktige militære og sivile objekter og infrastruktur, territoriell overvåking og kontroll, tilrettelegging for og mottak av mobile landstyrker og allierte forsterkninger, og sivil-militært samarbeid på lokalt og regionalt nivå.”

Til å løse sine oppdrag har dagens heimevern ikke ressurser som kan sammenliknes med tilsvarende organisasjoner i andre land, som for eksem-

pel britenes Territorial Army eller U.S. National Guard (som til og med har sitt eget flyvåpen). Det norske Heimevernet har begrensede organiske kapasiteter for å drive taktiske samvirkeoperasjoner, og kan i stor grad karakteriseres som et lett infanteri med begrenset mobilitet og ildkraft. Kvaliteten på våre mannskaper avgjøres av den kvalitet som forsvarsgrenene klarer å tilføre soldatene i løpet av førstegangstjenesten. Etter endt førstegangstjeneste må samtlige HV-soldater gjennom en HV-nemnd, hvor representanter for politiet, lokalsamfunnet og Forsvaret vurderer om vedkommende har den skikkethet som kreves for å være soldat.

I forhold til forsvarsgrenene fremstår Heimevernet som den eneste delen av Forsvaret som utelukkende baseres på verneplikt, og vi utgjør i alt 67% av Forsvarets krigsstruktur.

Heimevernsdistriktene har lokalt territorielt ansvar som er gitt av sjefen for Forsvarets Operative Hovedkvarter (FOH). Med dette ansvaret følger ikke bare et ansvar for å koordinere sivilmilitært samarbeid med fylkesmenn, politimestre og helseforetak, men også ansvaret for å lede militære operasjoner innen eget operasjonsområde, med tildelte styrker (unntaket vil være dersom det kommer større avdelinger inn i distriktets operasjonsområde). Våre spesialstyrker synes å ha gode erfaringer og en bevissthet omkring verdien av samvirke med HV. Samhandling mellom HV og spesialstyrkene har røtter tilbake til 2. verdenskrig, da Milorg utgjorde kvantiteten i militær motstand og de godt trente soldatene i SOE (Kompani Linge) knyttet kontakter og etablerte et samvirke med Milorg. Den mest kjente commando-operasjonen på norsk jord, Operasjon Gunnerside mot Tungtvannsanlegget på Rjukan, kunne ikke ha blitt gjennomført uten inngående lokalkjennskap. Slik lokalkjennskap oppnås enten gjennom at spesialstyrken har soldater som tilfeldigvis har lokalkjennskap, eller gjennom å søke samvirke med HV-styrker med denne kompetansen. Det er kanskje ikke tilfeldig at mens mange av mine yrkesoffiserskolleger i forsvarsgrenene har

Tradisjonelt har mange sett på Heimevernet og Spesialstyrkene som ytterpunkter på hver sin side av Forsvarets oppgave- og kompetansespekter. Slik er det ikke lenger, om det noen gang har vært det. (Foto: Joakim Furunes / Forsvaret)

liten kunnskap og tro på Heimevernet, er holdningen og forståelsen i SOF-miljøet langt bedre.

Heimevernsdistriktenes lokalkjennskap og sivilmilitære forbindelser kan også nyttes til støtte for større konvensjonelle hæravdelinger, som frigjør ressurser til å løse sine taktiske samvirkeoperasjoner innen landterritoriet. Heimevernsavdelinger har i økende grad vært med på Forsvarets vinterøvelser, og de har økt evnen til å gjennomføre samvirke med norske og allierte hæravdelinger. Samtidig kan vi bli enda bedre til å samvirke med hæravdelinger. Det gjelder i enda større grad for Sjøheimevernet i forhold til Sjøforsvaret.

Heimevernet har ennå ikke oppnådd godt nok samvirke med Luftforsvaret, ut over sikring av Luftforsvarets baser eller avdelinger i felt. Når vi tar Heimevernets organisatoriske svakheter innen mobilitet og ildkraft i betraktning, og at mange distrikter må kunne påregne å løse stridsoppdrag alene, uten støtte fra annen landmakt, bør vi videreutvikle samvirket med Luftforsvarets sensorer og luft-til-bakke-kapasiteter. Dersom HV lykkes i

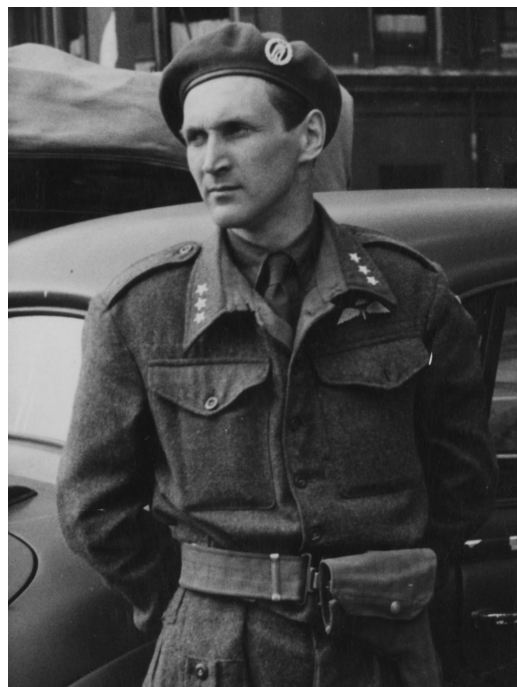
å etablere forbindelse og tilstrekkelige prosedyrer med F-35, vil vi kunne tilføres enorm ildkraft ved behov, og det vi kan tilby tilbake er 45.000 sensorer på bakken for vår luftmakt. Lykkes vi med dette, har vel Forsvaret nådd det målet som i aller størst grad omsetter teori fra nettverksbaserte operasjoner til praktisk nytte, og det vil kanskje være det tiltaket som best omsetter FFOD pkt 05013 i praksis. Punktet beskriver verdien av interoperabilitet for landstyrker: ”Derfor vil også interoperabilitet med øvrige grener (enn landstyrker) og fellesavdelinger være avgjørende for å realisere deres samlede kampkraftpotensial.”

Kvantitet har en kvalitet i seg selv.

I tillegg til å øke kampkraften for territorielle operasjoner gjennom samvirke med andre, har Heimevernet en god del ønsker som vil anses som urealistiske innen forventede budsjettammer. En begrenset krumbanekapasitet i form av bombekastere og ingeniørkapasiteter burde ideelt sett stå til

disposisjon for lokalt territoriell sjef. Dette vil være kapasiteter som vil medføre kostnader knyttet til årlig trening. Ved en beredskapsheving bør det vurderes om ikke heimevernsdistriktene skal utvikle kapasiteter for økt militær slagkraft, herunder trene opp avdelinger til bombe-kaster, mine- og eksplosivrydding, kommunikasjonsødeleggelse og konstruksjonsarbeider. Dette kan være kapasiteter som ikke er kostnadsdrivere i fred, men som utløses når nasjonen finner det verdt å øke bevilgningene til Forsvaret. Mens ingeniørkapasitetene er rettet mot å fokusere på kommunikasjonslinjene gjennom et operativt ansvarsområde, vil bombekastere kunne medføre en økt evne til bekjempning. I tillegg vil man ved innføring av nasjonal beredskap kunne oppnå fullmakt til å rekvirere sivile kjøretøy, noe som vil øke heimevernsavdelingenes mobilitet betraktelig.

Som nevnt under forrige kapittel – relevans i forhold til strategiske mål – må kvantitet nevnes som kanskje det viktigste fortrinnet ved dagens heimevern. Med antakelsen om et ufarlig Russland som premiss for innretningen av et norsk forsvar har omstillinger de siste 15-20 årene kontinuerlig handlet om å kutte ned på kvantitet for å frigjøre midler til kvalitet (bedre materiell og flere vervede soldater). Det pågår nå en debatt, hvor media har tatt tak i dagens militære kapasiteter relatert til markeringer av 9. april (75 år siden angrepet på Norge) og 8. mai (70 år siden frigjøringen). Stadig flere erkjenner i dag at Forsvarets kvantitet ikke er tilstrekkelig i forhold til å forsvare landet. I en tid hvor det har oppstått et strategisk behov for kvantitet igjen, og hvor kvantiteten i forsvarsgrenene har blitt redusert til en brøkdel av det som var tilfelle under den kalde krigen, står Heimevernet igjen som den eneste delen av Forsvaret som utelukkende baserer seg på verneplikt. Litt forenklet sagt kan man med basis i fullført verneplikt ansette en vervet soldat i forsvarsgrenene med de samme lønnskostnadene som man kan gjennomføre årlig trening av 100 mann med i HV. Ved å kutte 10,000 mann i Heimevernet kan man dermed finansiere en økning i Hæren, Sjøforsvaret eller Luftforsvaret med 100 vervede soldater.

Mange av de største bragdene under Den andre verdenskrig kom som følge av et effektivt samarbeid mellom spesialtrente soldater og personer med stor lokalkunnskap. Bildet viser Gunnar Sønsteby, som baserte mye av sin aktivitet og ikke minst egen overlevelse på tett kontakt med lokalkjente folk.

Heimevernets landsdekkende organisasjon gir også et godt tilsvarende til det som hevdes å være den nye typen konflikt, nemlig hybridkrig. Erfaringer fra Ukraina viser at krigen ikke ble innledet med en massiv invasjon over landegrensen, men at kamphandlingene plutselig oppstod langt inne i landet. En annen stats anslag kan med andre ord plutselig oppstå midt i Oslo sentrum for å slå ut deler av vår politiske ledelse, eller på Nord-Vestlandet for å slå ut samfunnsviktig infrastruktur innen olje, gass eller elektrisk kraft. Da er det ikke tilstrekkelig for det norske forsvaret å kunne stanse en konvensjonell invasjon i nord.

I kjølvannet av anbefalingene av en ny struktur i Politireformen har det vært stilt spørsmål om Heimevernet kan gjennomføre en tilsvarende prosess med nedleggelse av HV-distrikter. I denne debatten er det på sin plass å huske litt av historik-

ken bak dagens struktur. For noen år siden ble det gjennomført nedleggelse av flere HV-distrikter. For igjen å bruke mitt eget HV-distrikt som eksempel ble Sogn og Fjordane HV-distrikt nr 10 lagt ned, og hovedparten av fylkets HV-områder ble lagt til HV-11, mens de sørligste HV-områdene ble lagt til Hordaland HV-distrikt nr. 09. Dagens distriktsstruktur er etter min mening for tynn i forhold til det geografiske området vi har fått tildelt etter siste runde med nedleggelse. Dette gir seg blant annet utslag innen det sivilmilitære samarbeidet, hvor over seks timers kjøretur med bil kan påregnes i forbindelse med møte på fylkesmannens kontor i Hermannsverk eller politimesterens kontor i Florø. Med utgangspunkt i mitt eget HV-distrikt, kan jeg si at utstrekningen av mitt ansvarsområde er såpass stort at det å ivareta sivilmilitært samarbeid er meget krevende. Dersom flere HV-distrikter fjernes i dag, mister vi noe av det som i dag er HV's styrke, nemlig lokalkjennskapen på distriktsnivå.

Heimevernets staber inneholder mange meget erfarne offiserer, og våre styrker er et produkt av det grunnlaget som har blitt lagt i løpet av førstegangstjeneste i forsvarsgrenene. Tilstrekkelig kampkraft avhenger av at vi får trent regelmessig innen treårs-sykluser, med to år med påfølgende trening av hele områder og ett år med trening av befal.

Delkonklusjon: Strukturen kan på mange måter karakteriseres som et lett infanteri, med organisatoriske begrensninger innen taktiske samvirkesystemer. Gjennom et tettere samvirke med forsvarsgrenene og våre allierte kan de territorielle operasjonene tilføres betydelig ildkraft. En utvidelse av dagens definisjon av FFOD som også lar lokalt territorielt ansvar omfatte et ansvar for kommunikasjonslinjene gjennom et distrikt, bør kunne medføre en plan for hurtig utvikling av kapasiteter innen ildkraft og ingeniørkapasiteter hvis landet skulle havne i en krise.

Sivilmilitært samarbeid

Heimevernet fikk i 2004 en utvidet oppgaveportefølje som følge av at landforsvarets distriktskommandoer og forsvarsdistrikter ble avviklet. En av de viktigste oppgavene, som mange i dag forbinder

med HV, er vårt samarbeid med sivile myndigheter. HV-distriktene ivaretar samvirke med fylkesmenn og politimestre, mens HV-områdene har samvirke med kommuner og lensmenn. Distriktene har egne liaisonlag som ivaretar forbindelsen med politi og sivile myndigheter i fred og under operasjoner. I tillegg har alle heimevernsdistriktene egne presse- og informasjonsoffiserer som ivaretar distriktssjefenes kommunikasjonsbehov overfor samfunnet.

Den mest omfattende støtten til det sivile samfunn gis gjennom bistand til politiet. Bistand til politiet kategoriseres som enten alminnelig bistand eller håndhevelsesbistand. Alminnelig bistand har vært den mest hyppige formen for bistand og innebærer at HV-avdelinger settes til ubevæpnede oppdrag, som for eksempel lete- og søksoperasjoner eller brannslukking/brannvakt. Håndhevelsesbistand innebærer at HV-avdelinger løser oppdrag med våpen i hånd, men at oppdragsleder rapporterer til politidistriktet. Denne typen bistand ble iverksatt i kjølvannet av terrorhandlingene 22. juli 2011, og det ble igjen aktuelt under den hevede terrorberedskapen i 2014. Mange oppfatter håndhevelsesbistand som aktivitet innenfor en juridisk gråsoner, da Grunnlovens §99 fastholder som prinsipp at staten ikke skal nytte militærmakten mot egne innbyggere. Her skal det nevnes at paragrafens annet ledd åpner for at militærmakten kan nyttes der politiets ressurser ikke strekker til. Derfor får tanken om at militære avdelinger kan støtte politiet i forhold til forebygging og håndtering av terrorisme støtte blant de fleste jurister.

FFOD pkt 04043 gjengir de nasjonale prinsippene for krisehåndtering: Ansvarsprinsippet, likhetsprinsippet og nærhetsprinsippet har vært gjeldende i flere år. Politiske føringer etter 22. julkommisjonen anga et fjerde prinsipp, samvirkeprinsippet, som pålegger alle involverte et ansvar for å sikre et best mulig samvirke med relevante aktører. Samarbeidet mellom HV og politidistriktene er normalt meget tett. Vi inngår som deltakere i møter som omhandler sikkerhet, og vi øver sammen. HV har de siste årene vist stor interesse for deltakelse under politiets årlige øvelse TYR, og vi inviterer politiet til deltakelse på våre øvelser. Ett

Hva har F-35 med HV å gjøre? Ganske mye, egentlig. (Foto: F35.com)

eksempel på dette fra mitt eget HV-distrikt er at utrykningsenheten (UEH) i Sunnmøre politidistrikt i flere år har gjennomført felles øvelse med mine HV-områder når de har vært inne til årlig trening. Slik etableres økt gjensidig kjennskap, og vi trener på oppdrag i forhold til den rollefordelingen som vil gjelde i en skarp situasjon innen rammen av håndhevelsesbistand.

Alle heimevernsdistrikter har etter at vi fikk lokalt territorielt ansvar opprettet egne liaisonlag som ivaretar forbindelsen med fylkesmenn, politidistrikter og helseforetak.

Presse- og informasjonstjeneste er viktig for Heimevernet. I fredstid går denne aktiviteten ut på å informere om øvelser og annen aktivitet overfor

lokale media. Denne tjenesten vil sannsynligvis bli meget viktig og endre karakter i krise og krig. Tren-der fra moderne konflikter viser at både statlige og ikke-statlige aktører legger stor vekt på psykologiske operasjoner og informasjonsoperasjoner. Lokale territorielle avdelinger har ingen forutsetninger (ressurser eller mandat) for å møte fiendtlige tiltak på dette området gjennom iverksettelse av egne psykologiske operasjoner eller informasjonsoperasjoner. En åpen og proaktiv presse- og informasjonstjeneste vil derfor være det eneste mottiltaket mot fiendtlig undergraving på distriktsnivå.

HV har sammen med politidistriktene kommet meget langt i å imøtekomme politiske krav etter 22. juli-kommisjonens rapport. Heimevernet er en

Skal samfunnet få maksimal sikkerhet ut av hver skattekroner avsatt til slike formål, er det viktig at det føres en god dialog mellom politi og Forsvar på alle nivåer. (Foto: Mattis Wennemo, Forsvaret).

relevant ressurs for objektssikring innen rammen av håndhevelsesbistand til politiet, og fremstår som Forsvarets representanter utad i forhold til politi og sivile myndigheter. Høyere nivåer i den militære kommandokjeden og andre forsvarsgrener bør være oppmerksomme på at liaison med aktuelle samarbeidspartnere normalt etableres tidlig av Heimevernet.

Heimevernsdistriktene bør være forberedt på å møte fiendtlige forsøk på undergravning gjennom psykologiske- og informasjonsoperasjoner med åpen presse- og informasjonstjeneste.

Relevans i forhold til Forsvarets overordnede mål

Mange forbinder kanskje HV med den niende og siste av Forsvarets sikkerhetspolitiske målsettinger, som er å bidra til ivaretagelse av samfunnssikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver. HV bidrar imidlertid i like stor grad til de høyest prioriterte målsettingene, nemlig mål 1, som er å utgjøre en krigsforebyggende terskel med basis i NATO-medlemskapet, og mål 2, som er å forsvare Norge og allierte mot alvorlige trusler, anslag og angrep, innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar. Mens resten av Forsvaret i prosessen med reduksjon fra mobiliseringsforsvar til innsatsforsvar fikk

begrenset forsvarsevnen til kun å forsvare en begrenset del av landet, garanterer Heimevernet gjennom en landsdekkende høy beredskap at angrep på Norge vil bli møtt med militær motstand over hele landet. HV er også en sentral aktør i forhold til målsetting nr. 3 (Avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser med nasjonale ressurser, herunder legge til rette for alliert engasjement om nødvendig), gjennom vår rolle i forhold til å legge til rette for alliert engasjement, og både på land og på sjøen kan HV bidra med tidsmessig overvåking og etterretning.

Når det gjelder målsettingen om å delta i internasjonale operasjoner, har Heimevernets avdelinger ingen relevans. Samtidig hevdes det at erfaringen fra slike operasjoner også styrker vårt hjemlige forsvar, og på individbasis har HV-distriktene mye slik erfaring. Som eksempel kan nevnes min egen distriktsstab, hvor distriktsledelse og seksjonssjefer, i alt 8 offiserer, totalt har 23 kontingenter fra internasjonale operasjoner (Libanon, Balkan, Afrika, Afghanistan og Irak). Operativ erfaring er derfor i høyeste grad til stede i en distriktsstab. Heimevernet blir også pålagt å stille enkeltoffiserer og i noen tilfelle hele enheter til våre styrkebidrag i utlandet.

Heimevernet utgjør en landsdekkende terskel som sikrer at fremmedstatlig militær aktivitet på norsk landjord vil bli møtt med militær motstand – uansett hvor i landet en slik situasjon måtte oppstå. Slik sett har Heimevernet en sentral rolle i forhold til punkt 1. I et forsvar som de siste årene har blitt begrenset til å konsentrere sin innsats i en meget avgrenset del av landet, er Heimevernets landsdekkende beredskap meget relevant i forhold til det forhold som nevnes i FFOD pkt 02005: ”For småstaten Norge vil et stormaktsangrep raskt bli en eksistensiell trussel, selv om stormakten har begrensede ambisjoner. Selv om en begrenset militær operasjon mot et avgrenset territorium under norsk myndighet i seg selv ikke er eksistensiell, vil norsk statssuverenitet trues.” Når styrket beredskap og evne til styrkeoppbygging vektlegges, er det vanskelig å se bort fra Heimevernets høye beredskap. Heimevernet vil aldri bli den mest moderne og høyteknologiske delen av Forsvaret, men det bør

være et mål å videreutvikle distriktsstabene med K2IS og kompetanse, slik at vi gjør oss selv mer interoperable, både med nasjonale styrker fra andre forsvarsgrener og med allierte styrker.

I arbeidet med Forsvarssjefens Fagmilitære Råd (FMR) ga Regjeringen syv tema som den ønsket belyst i FMR (Det Kongelige Forsvarsdepartement, 2014): 1) Prioritere evne til å løse de viktigste og mest krevende oppgavene, 2) styrke beredskap og evne til styrkeoppbygging, 3) videreutvikle et allianseilpasset forsvar, 4) fortsette utviklingen av et moderne og høyteknologisk forsvar, 5) sikre en kostnadseffektiv og bærekraftig forsvarsstruktur, 6) sikre fremtidige personell- og kompetansebehov og 7) legge til rette for effektive bidrag til samfunnsikkerheten.

Når målet om en kostnadseffektiv og bærekraftig forsvarsstruktur angis som mål nr. 5, er det nærliggende å spørre seg om ikke dette burde stått som krav nr. 1, da kostnadskutt synes å være et altoverskyggende tema. Her er det nærliggende å peke på at HV-distriktene er tynt bemannet i fredstid, og for å ta mitt eget distrikt, har vi 100 mobiliserbare reservesoldater pr. ansatt. For det det koster å betale en årslønn til en fast ansatt i en av forsvarsgrenene, får vi trent et HV-område på 150 mann i en uke til samme beløp.

Der Heimevernet stiller svakt på høyteknologi, kompenseres vi gjennom å få til mye gjennom billige løsninger. Med et heimevern som er landsdekkende, bidrar vi også til samfunnsikkerhet. Når det gjelder personell- og kompetansebehov, vil Heimevernets fordeling mellom offiserer og underoffiserer sannsynligvis gå i samme retning som forsvarsgrenene, dvs. at Landheimevernet vil bli gradsmessig likt Hæren, slik at en distriktsstab vil få en sammensetning tilsvarende Hærens brigadestab, mens områdestabene vil få en sammensetning som vil ligge på et "middel-treffpunkt" mellom bataljon og kompanistab. Over tid vil dette skje automatisk, da Heimevernet i utgangspunktet er et produkt av det personellet forsvarsgrenene utdanner.

Delkonklusjon: Heimevernet vil aldri bli den mest høyteknologiske delen av Forsvaret, men gjennom å skaffe tilstrekkelig K2IS kan vi trekke veksler

på ildkraften fra forsvarsgrenene og våre allierte. Vårt fortrinn ligger i vår beredskap, som bidrar til en landsdekkende krigsforebyggende terskel

Til tross for et meget begrenset budsjett bidrar Heimevernet til en landsdekkende beredskap med flere kampsoldater enn forsvarsgrenene til sammen. HV er, etter de siste tiårs omstilling, den eneste delen av Forsvaret som stiller med landsdekkende militær beredskap. De første til å møte en situasjon på norsk landjord vil mest sannsynligvis vil være HV-soldater. For å ta mitt eget distrikt kan jeg med et budsjett som tilsvarer en promille av Forsvarsbudsjettet stille med militær beredskap og landterritorielt ansvar i et område som er befolket at åtte prosent av landets innbyggere og som står for omfattende verdiskaping.

Sammendrag/konklusjon

Heimevernet er en del av Forsvaret som får mye effekt ut av meget begrensede ressurser. Med litt over tre prosent av Forsvarsbudsjettet stiller HV 67 % av Forsvarets krigsstruktur. Vi utgjør i dag den eneste operative struktur i Forsvaret med landsdekkende kapasiteter. Heimevernet har sine fremste fortrinn gjennom lokal rekruttering- og kjennskap. Samtidig har organisasjonen begrensninger i organisk mobilitet og ildkraft. Mobilitet vil i krigstilfelle kunne løses gjennom rekvisisjon av sivile kjøretøyer. Begrensninger i ildkraft kan oppveies gjennom interoperabilitet til andre forsvarsgrener. Samtidig er Heimevernet meget egnet til å møte det som i vår tid benevnes hybride trusler – eller hybridkrig.

Heimevernet bør videreutvikles i henhold til en utvidelse av territorielt ansvar og territoriale operasjoner som utvides til å omfatte overvåkning og til dels sikring av viktige kommunikasjonslinjer. Heimevernet ser potensialet i å utnytte forsvarsgrenenes teknologiske fortrinn gjennom økt samvirke under trening. Forsvarsgrenene bør også se potensialet som ligger i å utnytte Heimevernets kvantitetsmessige fortrinn og øke viljen til å trene og operere sammen med Heimevernet.

Lawrence Freedman
STRATEGY: A HISTORY
 Oxford University Press, 2013

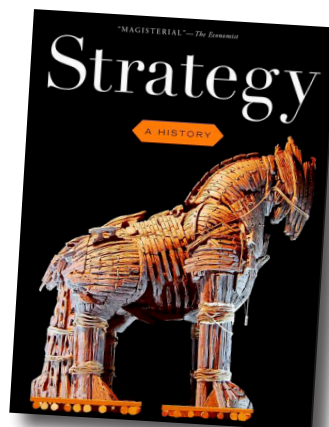
ANMELDT AV HARALD HØIBACK

Gitt at den vestlige verden, med klodens eneste skikkelige supermakt i spissen, har slitt blytungt i kriger under fjerne himmelstrøk mot det som kan fremstå som religiøst forstyrrede bygdetullinger, har selvfølgelig mange stilt spørsmål om hvor det svikter. Hvorfor får vi ikke bedre uttelling for all den kompetansen og alle de milliarder som pumpes inn i vestlig militærmakt? Hvorfor sliter vi med å peke på hva alle de tusener falne og lemlestede soldater har oppnådd med sine ofre? Vi har alle militærteknologiske og treningsmessige fordeler på vår side, men vi makter ikke å vinne. Mange har pekt på at den mest opplagte grunnen til det er moderne politikeres manglende evne til å tenke strategisk.

Det er derfor ikke overraskende at det har kommet flere bøker i det siste om nettopp strategi, hvor det kanskje mest ambisiøse prosjektet er Sir Lawrence Freedmans *Strategy*. Boka strekker opp et enormt lerret som forsøker å dekke alle felt hvor strategi kan komme til anvendelse.

Freedman definerer strategi løselig som tiltak som settes i verk for å forsøke å få mer ut av en situasjon enn det den opprinnelige ressursfordelingen skulle tilsi. En god strategi søker å få det maksimale ut av situasjonen. Strategi, slikt forstått, har mindre med å vinne å gjøre, enn det vi er vant til å tro. En strategi kan i stedet knyttes å til begrense tapet mest mulig. Slikt definert, trenger heller ikke den sterke en strategi. En god syklist trenger ingen strategi, om han har krefter nok til sykle fra feltet. En sterkt militærmakt trenger heller ingen strategi, om den har ressurser og vilje nok til å knuse all motstand.

Den mest spennende med Freedmans bok er som nevnt bredden av det feltet han beskriver. Han starter med å se på fenomenets røtter og opprinnelse; i naturen, i religionen og hos de første politikere og strateger i det gamle Hellas, i Kina og i de italienske bystatene. Deretter sprer saksfeltet seg ut som kraftige grener i et stort tre. Den ene grenen er som forventet militær, hvor Freedman analyserer de klassiske militære tankene omkring strategiens muligheter og begrensninger. Deretter kommer en mer uventet gren, nemlig flere hundre sider som omhandler strategy from below, det vil si en analyse av politiske bevegelser som har forsøkt å endre samfunnet nedenfra. Hvordan har de som har hatt

lite forsøkt å få mer, være seg om de har vært eiendomsløse arbeidere, kvinner eller etniske minoriteter? Deretter følger en gren med det motsatte perspektivet. Hvordan kan de som alt har mye få enda mer, det vil si a strategy from above. Her finner vi forretningsstrategier og generell samfunnsmessig styring. Freedman runder så av en lang og perspektivrik bok med å analysere strategien i fra et filosofisk og analytisk perspektiv. Hvilke resultater kan vi egentlig forlange av strategisk tenkning? Denne delen innleder Freedman med et sitat av Yogi Berra: «In theory there is no difference between theory and practice. In practice there is.» Setningen oppsummerer strategiens hovedproblem, i det minste som akademisk skrivebordsøvelse.

Hva skal vi så konkludere med? Er det en god strategi for vordende strateger å bruke tid på å lese Freedmans svulmende bok om strategi, på mer enn 600 sider? Det utvilsomt viktigste man får ut av boka er en svekket tro på hva strategi kan få til. Ikke minst er Freedman skeptisk til dem som tror at en bedre strategisk metode kunne ha hjulpet oss i Afghanistan og Irak. Vi hadde trengt en bedre strategi, men det fordrer hardt politisk arbeid, ikke bedre teknikk, og ikke minst en forståelse av hva det ikke er mulig å oppnå. Vi må akseptere at deler av verden ikke kan formes i vårt bilde. Vi må også akseptere at enkelte gode bøker er altfor lange, og at manus ville ha godt av en strengere redaktørhånd. Andre derimot, som for eksempel liker å lese om franske syndikalister, kan synes at boka er episk og akkurat passe sprikende, og passe lang. Det finnes ingen fullgode løsninger i strategien, like lite som det gjør det for bøker som skal beskrive denne virksomheten. Man kan uansett gjøre langt verre ting enn å lese Freedmans bok.

Devastating Firepower

Proven Reliability

Superior Mobility

Low Life Cycle Cost

Protection Undercover

K9 Thunder

155mm/52Cal. SPG

K9 Thunder, perfectly balanced strength, providing firepower, mobility, and functionality for today's defence force. Crew protection for greater survivability with mass fire capability to suppress and disperse enemy formation that delivers winning edge.

Daniel P. Bolger
WHY WE LOST: A GENERAL'S INSIDE ACCOUNT OF THE IRAQ AND AFGHANISTAN WARS

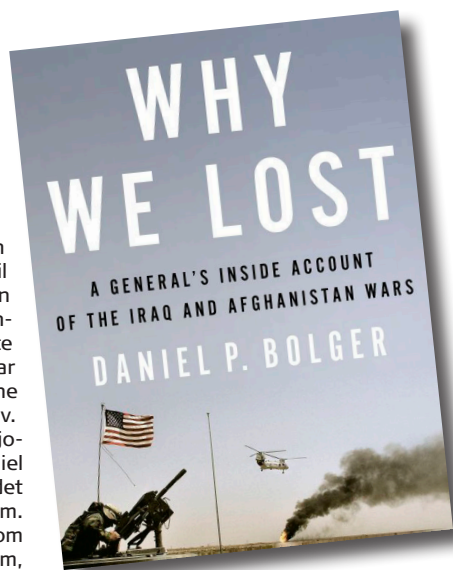
Boston: Houghton Mifflin Harcourt 2014.

ANMELDT AV HARALD HØIBACK

Militære offiserer kan tillate seg mye, men aldri å tape en krig. Det er kun to grunner til å holde seg med et dyrt militært forsvar. Den første, og viktigste, er å unngå krig, den andre er å vinne de som eventuelt likevel måtte oppstå. Mislykkes man med begge deler, har man mislykkes med alt, og har sviktet sine oppdragsgivere, sine landsmenn og seg selv. Det sitter derfor langt inne for den pensjonerte amerikanske generaløyntnanten Daniel Bolger å erkjenne for seg selv og andre det mange har ant lenge nå: «I have a problem. So do my peers». Med referanse til folk som mistenker at de sliter med et alkoholproblem, starter også en militær helbredelsesprosess med å innrømme for seg selv at man faktisk har et problem, og at man ikke kan skyldre på andre enn seg selv. Bolger starter derfor boka slik man gjør i Anonyme Alkoholikere: «I am a United States Army general, and I lost the Global War on Terrorism».

Why we lost er en svært engasjerende og fengende bok som aldri blir kjedelig om man nærer et snev av interesse for sikkerhetspolitikk og moderne militærmyndighet generelt, og krigene i Irak og Afghanistan spesielt. Bolger sparker i alle retninger, og har selvfølgelig ikke bare fått skryt for sin bok. Noe spør for eksempel: Hvem er egentlig «vi»? Er det den amerikanske hæren som har tapt krigene mot terror? Er det det amerikanske folk? Er det politikerne? Er det alle oss som på en eller annen måte har vært med på disse krigene?

Bolger kritiseres også for ikke å svare på sitt eget spørsmål. Du skal lete hardt for å finne et svar i boka med to streker under, som redegjør klart for Why We Lost. Til tross for bokas tittel, er Bolgers bok en ganske klassisk komponert kronologisk gjennomgang av USAs to kriger etter 9/11, som er mer opp tatt av å beskrive det som skjedde enn å forklare hvorfor det gikk galt. Det som skiller boka hans fra tilsvarende bøker, er viljen til å ta et oppgjør med spesielt den amerikanske hæren. Dette er en general som ikke nøyer seg med å legge skylden på tafatte og kunnskapsløse politikerne eller på halvherjede allierte. Det er forsvarets egne folk som har hovedskylda, og de etablerte heltene fra disse krigene, som general David Petraeus, general Stanley McChrystal og generaløy-

ntnant R.H. McMaster, får alle så hatten passer av Bolger. Han foretrekker generaler som er kollektivt resultatorienterte og som jobber i det stille, fremfor generaler som liker å se sitt eget ansikt i avisa.

Man kan være uenig i mye av hva Bolger skriver, men det viktigste man sitter igjen med etter å ha lest boka er hvor blendende den militære overmakten kan virke på strategiske beslutningsfattere. Den militære hybris gjorde at man ga seg i kast med oppgaver det var umulig å løse militært. I likhet med Napoleon la den amerikanske administrasjonen tilsynelatende til grunn at om man bare vant store nok seire i felt, ville resten følge av seg selv. Det nest mest tankevekkende i boka, er mangelen på dialog mellom de politiske oppdragsgiverne og de militære praktikerne. Politikere er som folk flest, og liker ikke å få kritikk, spesielt ikke i det offentlige rom. For det andre er det ingen som gjør en lysende karriere i forsvaret ved å være nei-mennesker og ved å peke på trøbbel og vanskeligheter. De som blir generaler er de som ser løsninger, og som ikke kjenner ordet umulig. Konsekvensen er ifølge Bolger: «The military offered advice hardly worth hearing.»

Konklusjonen det er fristende å trekke etter å ha lest boka, er at USAs største problem ikke er at de har mistet evnen til å vinne kriger, men at de ikke har evnen til å tape dem på fornuftig vis. Heldig da at Dominic Tierney nylig har gitt ut boka The Right Way to Lose a War, men det er en annen historie.

NSM | POWERED BY
NAMMO

**READY TO
PROTECT**

Nammo is a leading supplier of rocket motors to the US and European aerospace and naval missile industries. Building on decades of experience in design and manufacturing of rocket motors, Nammo delivers advanced products for the most demanding environments in missile and space applications.

Our product portfolio spans anti-ship, air-to-air and air-defense missiles. A lightweight and high performance Thrust Vector Control system based on Nammo's in-house technology can also be fitted to our rocket motors.

nammo

SECURING THE FUTURE

Image source: Kingberg

**Få NMT hjem i din
egen postkasse!
Kun kr. 200,- pr år.**

(Se detaljer på side 3 i bladet).

Formannen har ordet

Kjære alle saman! Ferien er over for dei fleste av oss, men forhåpentlegvis får vi enno nokre fine dagar i slutten av august og utover i september. I OMS ser vi no at vår heimeside tek form og vil erstatte den de kjenner ganske så snart. Vi håper og trur denne vil gi den informasjonen de treng på ein enno betre måte enn før, og med langt fleire muligheiter enn før.

Vi opplever at det er mindre bruk av slips i forretningslivet og i samfunnet elles. Ut frå det, og for ikkje at antrekket skal vere eit hinder for at de, - og spesielt dei yngre av dykk, stiller opp på foredraga måndagane, vurderer vi å tilpasse dresskoden i OMS i tråd med dette. Vi vil kome attende til eventuelle endringar og presiseringar.

I år har det ikkje vore stor sommaraktivitet med reparasjonar og arbeid i OMS. Berre det mest naudsynte arbeidet har blitt utført etter to år med omfattande vedlikehald. Og litt pynting i hagen. Ikkje misforstå, det er meir enn kostbart nok likevel, og berre ein pause til neste runde!

Vi startar igjen med foredragskveldane måndag 5. oktober. Programmet er klart for hausten, og det finn du ein annan stad i bladet og på vår heimeside, www.oslomilsamfund.no. Også i år stiller utanriksminister Børge Brende opp, men ikkje før i det andre foredraget, og då er det ekstra hyggeleg at det er ein tidlegare utanriksminister som opnar sesongen, Knut Vollebæk. Eg trur ikkje eg tek munnen for full når eg også denne sesongen lovar mange godbitar i tillegg til desse to. FMR (Forsvarssjefens fagmilitære råd) vil nok også kome på programmet under «Aktuelt tema». Dette opptek mange, også media. Endringane i Forsvaret kan bli store om det vi har lese hittil vert gjennomført!

Eg reknar med vi sjåast i OMS, både på vårt første møte i haust 5. oktober og vidare utover.

VENNLEG HELSING IREN ISFELDT FORMANN OMS

Oslo Militære Samfund

www.oslomilsamfund.no

Direksjonen i
Oslo Militære Samfund

FORMANN:
Kommandørkaptein Iren Isfeldt
Tlf: 92 60 32 57
e-mail: formannoms@gmail.com
og iisfeldt@mil.no

INTENDANT:
Kommandør Tom Egil Lilletvedt
Tlf. 92 04 80 67
e-mail: intendantoms@gmail.com

Medlemskap i OMS

Henvendelse om medlemskap og kontingent kan gjøres over internett (www.oslomilsamfund.no) eller ved å kontakte intendanten.

KONTIGENTER OMS:

- Medlemmer bosatt i Oslo-området, kr 720,- pr. år.
- Medlemmer bosatt utenfor Oslo-området kr 420,- pr. år.
- Kadetter kr. 120,- pr. år.

ADRESSE:

Oslo Militære Samfund, Myntgaten 3, 0151 Oslo

Program Oslo Militære Samfund høsten 2015

Mandag 5. oktober

Ambassadør Knut Vollebæk
"Europas minoriteter - en sikkerhetspolitisk utfordring"

Mandag 12. oktober

Utenriksminister Børge Brende
Utfordringer i norsk utenrikspolitikk

Mandag 19. oktober

Lt. Sebastian Langvad (prosjektleder), tidligere elev ved Krigsskolen Linderud.
«Norsk sverm» er et studiegenerert og pågående prosjekt som tar for seg hvordan Hæren bør utvikle seg for å være tilpasset fremtidens utfordringer. Gruppen ser det som problematisk at arbeidet som nå gjøres for å utvikle Hæren for fremtiden virker uhensiktsmessig og farget av «sannheter» nedarvet fra en annen tid. Allerede lang tid før ferdigstilling, har prosjektet fått oppmerksomhet fra flere hold.

Mandag 26. oktober

Foredragsholder avgjøres senere
Aktuelt tema

Mandag 2. november

Generalmajor Per Egil Rygg, Generalinspektør i Luftforsvaret
Et operasjonsoptimalisert luftforsvar for det 21. århundret

Mandag 9. november

Forsker ved Sjøkrigsskolen og NUPI Ståle Ulrichsen
Et skråblikk på FMR (Forsvarssjefens Militærfaglige Råd)

Mandag 16. november

Storbritannias ambassadør til Norge Sarah Gillett
Current UK foreign, security and defence politics

Mandag 23. november

Foredragsholder avgjøres senere
Aktuelt tema

Mandag 30. november

Politidirektør Odd Reidar Humlegaard, Politiet
Politiet i endring.
Politidirektøren vil berøre temaene status og fremdrift i nærpolitireformen, IKT-løft, og utvikling av fremtidens politi i tillegg til dagsaktuelle temaer.

Mandag 7. desember

Foredragsholder ikke avklart
Kåseri: "Noen refleksjoner rundt lille Norge i en stor verden"

Returadresse:
Oslo Militære Samfund
Myntgaten 3, 0151 Oslo
B-Economique

B - Økonomi

KONGSBERG

KONGSBERG creates and delivers high technology solutions for people that operate under very challenging conditions – on the oceans, in the deep subsea, in defence, in space.

KONGSBERG

EXTREME
PERFORMANCE
FOR EXTREME
CONDITIONS

www.kongsberg.com